

Bakalářský studijní program: **Ekonomika a management**

Studijní obor: **Ekonomika veřejné správy a sociálních služeb**

Politické okolnosti 17. 11. 1989

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Autor: **Luděk KINCL**

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Petr STREJČEK, MBA**

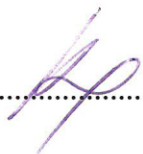
Znojmo, 2012

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a veškerou použitou literaturu a další prameny jsem řádně označil v seznamu použitých zdrojů.

Vzhledem k tomu, že se z mého pohledu jedná o dosti citlivé téma, chtěl bych tímto učinit prohlášení, že touto prací nepodporuji ani nepropaguji žádné hnutí, které by prokazatelně směřovalo k potlačení práv a svobod člověka, ani nehlásám třídní zášť, či zášť vůči jiné skupině osob.

Ve Znojmě dne 28. dubna 2012

.....

Poděkování:

Na tomto místě bych především rád poděkoval vedoucímu mé bakalářské práce Mgr. Petru Strejčkovi, MBA za cenné připomínky, odborné rady a konzultace, kterými přispěl k vypracování této bakalářské práce a dále Františku Šmákalovi, za zapůjčení odborné literatury k danému tématu.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Autor	Luděk KINCL
Bakalářský studijní program	Ekonomika a management
Obor	Ekonomika veřejné správy a sociálních služeb
Název	Politické okolnosti 17. 11. 1989
Název (v angličtině)	Political circumstances of 17th November 1989

Zásady pro vypracování:

Cíl práce: Cílem práce je pokusit se, doložením informací z politické scény, vyvrátit propagovanou interpretaci tzv. sametové revoluce v tehdejším ČSSR v roce 1989

Postup práce:

1. Na základě odborné literatury a dostupných materiálů rozebrat vývoj politických událostí v okolních státech, které předcházely událostem 17. listopadu 1989 v ČSSR
2. Stejným způsobem najít souvislost v širším mezinárodním kontextu událostí, zejména vliv ze strany SSSR a USA
3. Interpretovat politické události 17. listopadu 1989 v ČSSR, jak jsou propagovány jak ze strany médií, tak i na politické a veřejné scéně
4. Analyzovat získané informace z předešlých okruhů a vytvořit nový pohled na tyto události, zejména jakou roli zde sehráli disidenti a jakou studenti, a zda se skutečně jednalo o revoluci

Metody: Analýza odborné literatury, porovnání udávaných informací a interpretace vlastního pohledu na základě dostupných materiálů

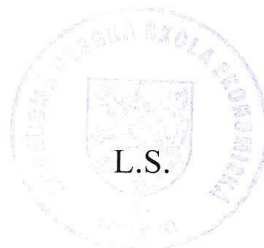
Rozsah práce: 40 - 55

Seznam odborné literatury:

1. BARTUŠKA, Václav, *Polojasno; Pátrání po vinících 17. listopadu 1989*. 2. Praha : Ex libris, 1990. 251 s. ISBN 80-900090-1-8.
2. EMMERT, František, *Sametová revoluce, Kronika pádu komunismu 1989*. Brno : Computer Press, a.s., 2009. 72 s. ISBN 978-80-251-2301-0.
3. *Poslední hurá; Stenografický záznam z mimořádných zasedání ÚV KSČ 24. a 26. listopadu 1989*. Praha : Cesty, 1992. 231 s. ISBN 80-85363-41-0.
4. SEDLÁK, Jaromír, *Muž nad stolem aneb Byl jsem Štrougalovým poradcem*. BVD, 2010. 184 s. ISBN 978-80-870-9043-5.
5. VLADISLAV, Jan; PŘEČAN, Vilém, *Horký leden 1989 v Československu*. VN Novinář, 1990. 164 s. ISBN 80-7077-396-0.

Datum zadání bakalářské práce: duben 2011

Termín odevzdání bakalářské práce: duben 2012

Luděk KINCL
autor

Prof. PhDr. Kamil FUCHS, CSc.
rektor SVŠE Znojmo

Mgr. Petr STREJČEK, MBA
vedoucí bakalářské práce

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá vývojem politických událostí v tehdejší Československé socialistické republice od počátku 80. let 20. století, jejichž vyvrcholením byla takzvaná sametová revoluce z roku 1989 a následný pád komunismu v ČSSR. Práce se zabývá teoretickým pohledem na to, jak jsou tyto události předkládány v médiích a literatuře. Co bylo jejich hlavní příčinou a jaké měly následky. Praktická část se pokouší o vyvrácení médií preferované interpretace sametové revoluce a vnesení jiného pohledu na souvislosti tehdejších událostí na základě některých vlastních zjištění autora.

Klíčová slova: revoluce, sametová revoluce, 17. listopad 1989, Charta 77, disent

Abstract

Batchelor thesis deals with the development of political events in the former Czechoslovak Socialist Republic since the early 1980's, culminating in the so-called Velvet Revolution of 1989 and the subsequent collapse of communism in Czechoslovakia. The thesis deals with the theoretical view of how these events are presented in the media and literature. What was the main cause, and what were the consequences. Practical part attempts to refute the media preferred interpretation of the Velvet Revolution and to bring another perspective on the context of the events based on some author's own findings.

Keywords: Revolution, the Velvet Revolution , 17. November 1989, charter 77, dissent

Obsah

1. Úvod.....	8
2. Cíl práce a metodika.....	9
3. Teoretická část	10
3.1 Revoluce	10
3.1.1 Sametová revoluce.....	11
3.2 80. léta ve světě.....	11
3.2.1 Sovětský svaz	11
3.2.2 USA	13
3.3 Evropa – přechod k demokracii	15
3.3.1 Polská lidová republika.....	15
3.3.2 Maďarská lidová republika	17
3.3.3 Německá demokratická republika	18
3.4 Československá socialistická republika	19
3.4.1 17. listopad 1989 a dni poté	27
4. Praktická část	35
4.1 Vliv mezinárodních okolností.....	35
4.2 Československo.....	39
4.2.1 KSČ	39
4.2.2 Charta 77.....	41
4.2.3 Studenti	43
4.2.4 Revoluce, nebo poklidné předání moci	46
5. Závěr	49
6. Seznam použité literatury:.....	53
Knižní zdroje	53
Elektronické zdroje	54
Ostatní zdroje.....	56
Seznam použitých zkratk:.....	57
7. Přílohy	58

1. Úvod

Předkládaná bakalářská práce se zabývá politickými událostmi, které v 80. letech hýbaly světem a které se největší měrou podílely na tom, že v tehdejší Československé socialistické republice došlo k pádu takzvaného komunistického režimu v roce 1989. Po 40-ti letém působení totalitního režimu tak došlo k zavedení demokratického politického systému, dosaženého svobodnými volbami v roce 1990. Přesto, že je toto období dosti proklamováno, dalo by se předpokládat, že je veřejnosti naprosto jasné k čemu tehdy došlo a kdo se na tom nejvíce podílel. Existuje zde však spousta nejasností a dohadů, které tato fakta vyvracejí, nebo alespoň zpochybňují.

I když je nepochybné, že je více osob, které se snaží najít podrobnější souvislosti mezi euforickým pohledem prezentované propagace takzvané sametové revoluce a mezi střízlivým pohledem z druhé strany, přesto nebylo mnoho takových názorů veřejně publikováno. Lze se domnívat, že by výsledek zjištění mohl zajímat tu část veřejnosti, která se z nějakých důvodů buď nemůže, nebo nechce k takovým informacím dostat. Zejména mladší generace, která je odkázána pouze na informace, které jsou veřejně publikovány a které jsou vyučovány ve školských zařízeních, nemá možnost ani na chvíli zapochybovat, že by vše mohlo být trochu jinak. Je to pravděpodobně způsobeno tím, že by se zveřejněním takových informací mohlo dojít ke kompromitaci určitých osob, případně daného období, nebo je této propagandy využíváno v politické sféře, případně proto, že už se ani nikomu nechce do několikátého přepisování učebnic dějepisů. Avšak asi jako hlavní důvod se může jevit to, že i když od této události uběhlo téměř 23 let, stále se jedná alespoň pro některé o velmi ožehavé téma.

Dané téma bylo zvoleno jednak proto, že je zajímavé jak z pohledu historického, tak i politického a jednak proto, že může pro ostatní sloužit jako pomůcka k trochu jinému pohledu na celou záležitost.

Bakalářská práce je rozdělena do tří částí. V první části je krátké seznámení s pojmoslovím, kterého bylo užito v této práci. Ve druhé, teoretické části je především uvedeno, jak je toto období veřejně zmiňováno v publikacích a médiích a třetí, praktická část se zabývá zjištěními, které jakýmkoliv způsobem napadají, nebo vyvracejí původní tvrzení.

2. Cíl práce a metodika

Hlavním cílem práce je provést analýzu politického dění v Československé socialistické republice v období 80. až 90. let, ve kterém došlo především k velké politické, ale i hospodářské změně nejen v naší republice, ale současně i celém východním bloku Evropy.

Díličí cíle:

- Charakteristika událostí dvou světových velmocí USA a SSSR
- Charakteristika událostí okolních zemí, Polska, Maďarska a NDR
- Charakteristika událostí v ČSSR, sametové revoluce a následujících dní
- Analýza celkového období v kontextu s mezinárodními událostmi
- Vyhodnocení analýzy a prezentace zjištěných výsledků

Rozhodně zde není cílem zastupovat odbornou práci historiků, ale, pokud možno objektivně posoudit toto bezesporu zajímavé období.

V bakalářské práci bylo ke zpracování dané problematiky použito analytické metody (analýzy) dostupných zdrojů a prostředků, především pak odborné literatury od různých autorů, kteří se daným tématem ve svých publikacích zabývají, a dalších informací získaných jak v tištěné, tak i elektronické podobě.

3. Teoretická část

„Mezi nejpozoruhodnější události našich moderních dějin patří zhroucení socialistického zřízení v ČSSR v roce 1989. Za pouhých šest týdnů se dlouholetý veřejný nepřítel číslo jedna proměnil v prezidenta, včerejší disidenti zasedli do ministerských a poslaneckých křesel, která jim bleskově vyklidili Gottwaldovi dědici. Se změnou tak rozsáhlou a náhlou se logicky vyrojila spousta různých vysvětlení, konspiračních teorií i vyslovených fantasmagorií; ve většině z nich pak sehrávala výraznou úlohu Státní bezpečnost (StB), komunistická tajná policie.“¹

„Stává se, že k vítězným převratům se hlásí víc vítězů, než bylo bojovníků. Myslím ale, že jsme jedinou zemí, kde jsou hledáni viníci vítězného převratu. Lidé hledají odpověď na otázku, jak je možné, že vyhráli, a jiní, jak je možné, že prohráli. Více jich již pochybuje také o tom, zda vůbec vyhráli. Na všechno má dát odpověď objasnění pozadí 17. listopadu.“²

Vždyť ani po více jak dvaadvaceti letech se dosud nepodařilo jednoznačně ukázat na to, co bylo pravou příčinou a na konkrétní osoby, kdo že byl tím pravým bojovníkem za svobodu. Spousta otazníků, které toto období doprovázejí, by určitě nebyla, nebýt bohužel rozsáhlé skartace důležitých materiálů ze strany státní bezpečnosti.

3.1 Revoluce

„Revoluce (z lat. *revolvere* – převracet) je lidové povstání, jehož součástí je mimoprávní akce mas, kterou se usiluje o změnu politického systému, nikoliv jen vládnoucí elity.

Podle Anthony Giddense se každá revoluce vyznačuje třemi charakteristikami:

- musí splňovat charakter masového sociálního hnutí
- musí vést k procesu zásadních reforem nebo změn
- musí v ní být přítomna hrozba násilí či skutečné použití násilí ze strany účastníků

V průběhu revoluce dochází zpravidla k rozsáhlejším společenským změnám, které se netýkají jen výměny vládnoucích elit, ale i celkové změny společenského uspořádání.“³

¹ BENDA, Patrik. *Přehled svazků a spisů vnitřního zpravodajství centrály Státní bezpečnosti v roce 1989 – Sešity Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu č. 7*. 1. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR, 2003. 431 s. ISBN 80-86621-04-9. s. 191

² LORENC, Alois. *Ministerstvo strachu? Neskartované vzpomínky generála Lorence*, Bratislava: Tatrapress 1992. 205 s. ISBN 80-85260-19-0. s 140

³ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999, 594 s. ISBN 80-720-3124-4. s. 470 - 471

3.1.1 Sametová revoluce

„Sametová revoluce je označení období změn v Československu mezi 17. listopadem a 29. prosincem roku 1989, které vedly k pádu komunistického režimu a přeměně politického zřízení na demokratické principy. K urychlení změn přispěl rozpad bývalého Východního bloku a narůstající nespokojenost obyvatelstva s ekonomickou a politickou situací v zemi. Revoluce se označuje názvem sametová revoluce pro svůj nenásilný charakter, kdy pro převzetí moci nebylo potřeba použít násilí, či ozbrojeného boje.“⁴ Zde je zřejmé, že nenaplnuje právě zmiňovaný jeden z hlavních bodů revoluce podle A. Giddense.

To znamená, že u nás v žádném případě nemohlo dojít k revoluci, natož k sametové. K čemu tedy přechodem k demokracii v Československu došlo?

3.2 80. léta ve světě

Období počátku 80. let je zvláště v zemích socialistického zřízení Východní Evropy vedeno jako období hospodářské a ekonomické krize, které mělo důležitý vliv na změnu, kterou si tyto státy prošly. V následujících částech si zkusíme tyto události přiblížit.

3.2.1 Sovětský svaz

„Po smrti Leonida Brežněva v listopadu 1982 převzal vedení v Kremlu Jurij Vladimirovič Andropov. Po patnácti letech v čele tajné policie KGB byl nejinformovanějším sovětským politikem. Teď se pokusil uskutečnit své představy z let 1964-1965. Použil k tomu jediný způsob, který znal – metodu takzvané autoritativní metody. „Začalo zavádění pořádku, upevňování kázně a odstraňování korupce“, napsal v roce 1990 poslanec Nejvyššího sovětu SSSR a náměstek moskevského primátora Sergej Stankevič. „To všechno klasickými metodami, bez široké veřejné informovanosti...“⁵ Než však stačil Jurij Andropov zavést razantnější změny, podlehl své těžké nemoci, a tak na jeho místo usedl v únoru 1984 Brežněvův žák, Konstantin Ustinovič Černěnko, který zase naopak zastával stalinismus. Ani

⁴ Sametová revoluce – Wikipedie [online]. Poslední revize 2011 [cit. 2011-11-8]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Sametová_revoluce>

⁵ PACNER, Karel. *Osudové okamžiky Československa*. 2. Praha: Albatros, 2001. 625 s. ISBN 80-00-00987-00. s. 400

jeho chatrné zdraví, jej však nenechalo v čele ÚV KSSS dlouho a tak po jeho úmrtí, po třinácti měsících ve vedení, došlo k další výměně. V březnu 1985 nastupuje Andropovův chráněncem Michail Sergejevič Gorbačov do čela ÚV KSSS. V té době se Sovětský svaz nacházel na pokraji hospodářského bankrotu, a navíc musel v oblasti zahraniční politiky čelit nekompromisnímu postupu administrativy amerického prezidenta Ronalda Reagana. „Nyní budeme dělat skutečně to, co už dávno prohlašujeme – důsledně dodržovat zásadu rovnoprávnosti a nezávislosti, což zahrnuje odpovědnost každé strany za vývoj ve vlastní zemi...“⁶ Už počátkem dubna 1985 oznámil, že se pokusí nastolit novou ekonomickou i personální politiku KSSS a tím i chod celého státu. Zpočátku se z jeho strany jednalo spíše o mírné reformy, které neznamenal žádný výraznější zásah do stávajícího systému. Vzhledem k tomu, že Michail Gorbačov neměl příliš velkou podporu strany ani vládnoucích činitelů, rozhodl se zejména po 27. sjezdu KSSS v únoru 1986 k hlubším reformám stagnující komunistické strany a státní ekonomiky, jako byla glasnost (otevřenost), perestrojka (přestavba) a uskorenije (zrychlení – ekonomického vývoje). Zákon o družstvech z května 1987 byl asi nejradikálnější ekonomickou reformou, neboť tento zákon poprvé od dob Leninovy ekonomické politiky, umožňoval soukromé vlastnictví podniků ve službách, výrobě a zahraničním obchodu. Zavedení glasnosti zase dalo lidem větší svobodu slova, hlavním cílem bylo především uplatnit nátlak na konzervativní síly v KSSS, které odmítaly jeho politiku hospodářských reforem. Doufal, že díky novému přístupu k otevřenosti, komunikaci a spolurozhodování obyvatelé sovětského svazu podpoří jeho reformní kroky. Tisk byl méně kontrolován, a tisíce politických vězňů a disidentů byly propuštěny. V červnu 1988 se na sjezdu KSSS zasadil o radikální změny ke snížení kontroly strany nad státními orgány. V prosinci 1988 schválil Nejvyšší sovět zřízení Sjezdu lidových zástupců jakožto nového legislativního orgánu. První volby proběhly v celém SSSR v březnu a dubnu 1989 a 15. března 1990 byl Michail Gorbačov zvolen prvním Prezidentem SSSR. V mezinárodní oblasti Michail Gorbačov usiloval o zlepšení vztahů a obchod se Západem. Díky svým již dřívějším zahraničním cestám navázal důvěrné styky s významnými zahraničními politiky, jako například s Margaret Thatcherovou, nebo se západoněmeckým kancléřem Helmutem Kohlem. Dne 11. října 1986 se Michail Gorbačov setkal v Reykjavíku s prezidentem Spojených států amerických Ronaldem Wilsonem Reaganem, se kterým jednal o eliminaci počtu řízených střel středního doletu v Evropě. Na základě tohoto jednání byla v roce 1987 podepsána smlouva mezi SSSR a USA o omezení počtu jaderných raket kratšího a úplné likvidaci raket

⁶ PACNER, Karel. *Osudové okamžiky Československa*. 2. Praha: Albatros, 2001. 625 s. ISBN 80-00-00987-00. s. 400

středního doletu, která výrazně snížila mezinárodní napětí, a Sovětský svaz tím poskytl prostor a vůli pro další reformy. Samozřejmě tím Michail Gorbačov získal ekonomickou výhodu ve snížení nákladů na tyto rakety. V dubnu 1988 stáhl Sovětský svaz svá vojska z Afghánistánu a ukončil tak jeho neúspěšný pokus o okupaci. V prosinci 1988 oznámil Michail Gorbačov při svém projevu v OSN snížení stavu armády o půl miliónu mužů a další bojové techniky, z jejíž převážné části se jednalo o techniku určenou k boji proti NATO. V říjnu 1989 při návštěvě Finska jednoznačně zamítl Brežněvovu doktrínu o omezené suverenitě státu, který by se chtěl odklonit od socialismu ke kapitalismu. Tato doktrína byla aplikována pro ospravedlnění okupace v Československu roku 1968 a Afghánistánu roku 1979. Zrušení této doktríny mělo pravděpodobně největší vliv na další politický vývoj ve střední Evropě.⁷

3.2.2 USA

Svůj podíl na politických událostech ve Východní Evropě sehrály bezesporu i Spojené státy Americké. Především od doby, kdy se stal prezidentem USA v roce 1981, Ronald Wilson Reagan, který byl zarytý antikomunista. „Zahraničněpolitická situace nebyla Spojeným státům příznivě nakloněna. Během posledních dvou let Carterova mandátu se mezinárodní situace neustále zhoršovala. Tradičně výbušná byla situace na Blízkém východě, kde po podpisu mírové smlouvy Izraele s Egyptem kulminovala občanská válka v Libanonu. Irán, dosavadní americký spojenec, zažil nástup protiamerických islámských fundamentalistů v čele s nejvyšším ajatolláhem Chomejním, v Nikaragui se moci chopili levicoví sandinovci v čele s Danielem Ortegou a do Afghánistánu vpadla sovětská vojska. Ronald Reagan se musel se všemi těmito problémy potýkat. Navíc vztahy se Sovětským svazem byly na bodu mrazu. Prezident Reagan měl svoji vizi, kterou byl svět bez komunismu a jaderných zbraní. Svými oponenty, zejména z řad intelektuálů, byl stále napadán a zesměšňován jako studenoválečník. Ronald Reagan si uvědomoval, že pokud chce svou vizi naplnit, musí být mnohem silnější než protivník. Pevně věřil, že SSSR je v dané chvíli silnější v jaderném zbrojení. Přestože jeho představa neodpovídala skutečnosti, byla hnacím motorem jeho kampaně pro posílení amerických vojenských sil. Kromě vnitřních reforem, zejména mohutného snížení daní, kterým nastartoval hospodářský růst, chtěl zefektivnit i jaderný arzenál. Byl si vědom toho, že pokud bude silná ekonomika, bude moci zahájit větší program zbrojení a postaví tak Sovětský svaz do pozice, kdy bude mít na vybranou – buď držet krok s USA, nebo zasednout k jednacímu stolu a zahájit debatu o odzbrojení. Svou podporou

⁷ KAMÍNEK, Jiří, Michail Sergejevič Gorbačov – OSOBNOSTI.CZ [online]. Poslední revize 2011 [cit. 2011-12-12]. Dostupné z: <<http://zivotopis.osobnosti.cz/michail-sergejevic-gorbacov.php>>

zbrojení chtěl, dosáhnout stavu, kdy bude vyjednávat z pozice síly a bude moci diktovat podmínky.“⁸ Za jeho vlády se začíná hovořit o druhé studené válce. „Reaganova administrativa zavedla nové zbrojní programy namířené vůči Sovětskému svazu: obnovení vývoje bombardéru B-1, jehož vývoj předtím zastavila Carterova administrativa a vývoj raket MX Peacekeeper. V reakci na rozmístění sovětských střel SS20 byly v Západním Německu rozmístěny rakety Perching II. Jedním z nejkontroverznějších programů byla Strategická obranná iniciativa (Strategic Defense Initiative, SDI). Smyslem projektu bylo vyvinout systém, který by ochránil Spojené státy před útokem balistickými raketami. Ronald Reagan věřil, že tento obranný systém učiní jadernou válku neuskutečnitelnou. Kritici však nevěřili, že je projekt technologicky realizovatelný a překřtili jej na Hvězdné války. Sověti začali být SDI znepokojeni a Jurij Andropov prohlásil, že systém bude rizikem pro celý svět. SDI je někdy uváděna jako jeden důvod, který přispěl ke konci studené války. V projevu na shromáždění Národní asociace evangelíků v Ohiu v březnu 1983 nazval Ronald Reagan Sovětský svaz, Říší zla. Dne 3. března 1983 prohlásil, že komunismus padne a že bude považován za další smutnou a bizarní kapitolu lidských dějin, jejíž poslední kapitoly se právě píší. Poté, co Sověti 1. září 1983 sestřelili civilní let KAL007, označil prezident Reagan tento čin za masakr a prohlásil, že: „Sověti se otočili proti světu a morálním zásadám, kterými se řídí mezilidské vztahy po celém světě“. Reaganova administrativa odpověděla zrušením všech civilních leteckých spojů mezi Sovětským svazem a Spojenými státy a ukončila jednání se Sověty o některých smlouvách, čímž finančně poškodili Sovětský svaz. Reaganova zahraniční politika, nazývaná též Reaganova doktrína, byla kritizována jako agresivní a imperialistická a Ronald Reagan byl často oponenty označován za válečného štváče. K těmto událostem však došlo předtím, než se v Sovětském svazu v roce 1985 dostal k moci Michail Gorbačov. Prezident Reagan se tak rozhodl změnit svou politiku vůči Sovětskému svazu a chtěl Michaila Gorbačova podpořit v provádění dalších reforem. Michail Gorbačov souhlasil se setkáním s Ronaldem Reaganem na čtyřech summitech po celém světě, a to v Ženevě, v Reykjavíku, ve Washingtonu D.C. a v Moskvě. Prezident Reagan věřil, že může přesvědčit Sověty, aby začali budovat otevřenou společnost a tržní ekonomiku. Při projevu u Berlínské zdi 12. června 1987 řekl Ronald Reagan: „Generální tajemníku Gorbačove, jestli hledáte mír, jestli hledáte prosperitu pro Sovětský svaz a východní Evropu, jestli hledáte liberalizaci: Pojdte k této bráně! Pane Gorbačove, otevřete tuto bránu! Pane Gorbačove, strhněte tuto zeď!“ Při třetím summitu ve Washingtonu D. C. v roce 1987 podepsali Ronald Reagan a Michail Gorbačov Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty (INF), která eliminovala všechny americké a sovětské rakety středního doletu. Když prezident Reagan v roce 1988 navštívil Moskvu, kde se konal čtvrtý summit, byl Rusy považován takřka za celebrity. Jeden novinář se jej zeptal, zda stále považuje Sovětský svaz za říši zla. Ronald Reagan odpověděl, že ne, že předtím

⁸ ESNER, Jan. Pozice síly – Reagan a Gorbačov [online]. Poslední revize 2011 [cit. 2012-02-12]. Dostupné z: <http://studena.valka.cz/pozice_sily.htm>

„mluvil o jiné době, o jiné éře“. Na Gorbačovovu žádost Ronald Reagan vedl na Moskevské univerzitě přednášku o svobodném trhu. Ve své autobiografii *An American Life* vyjádřil Ronald Reagan optimismus nad změnami, které inicioval, své sympatie vůči Michailu Gorbačovovi a své obavy o jeho bezpečnost. „Obával jsem se o jeho bezpečnost. Jak silně a rychle může prosazovat reformy, aniž by tím riskoval svůj život?“⁹ Prolomení chladného vztahu se Sovětským svazem díky pokrokově smýšlejícímu Michailu Gorbačovovi byla pro Ronalda Reagana otevřena jedna z hlavních cest k oslabení komunismu. Samozřejmě se USA snažily o zvrát i v ostatních státech střední Evropy, které byly pod nadvládou Sovětského svazu. Proto podporovali různá hnutí, která vznikala v těchto státech právě jako opozice vůči státnímu zřízení. V ČSSR to byly například nejdéle působící Charta 77 a Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, neboť hlavní cíle západu byly zavedení demokracie a propuštění politických vězňů. Dále zde byla podpora vysílání Rádía Svobodná Evropa, známá také pod anglickým názvem Radio Free Europe, nebo také Radio Liberty (RFE/RL), což je rozhlasová organizace, která byla založena Kongresem USA právě pro šíření objektivních informací v zemích za takzvanou železnou oponou.

3.3 Evropa – přechod k demokracii

Důležitý vliv na další politický vývoj v socialistických zemích střední Evropy měly bezesporu právě události v tehdejší Sovětském svazu a reformy, které zavedl Michail Gorbačov, neboť i přes to, že se tyto státy nacházely v 80. letech ve značné hospodářské i politické krizi, byly to právě ony reformy, které dodaly odvahu dalším státům k pokusu o ráznější změny ve svém státním zřízení.

3.3.1 Polská lidová republika

Jako první se začal hroutit komunistický režim v Polsku, které bylo stejně jako ostatní státy socialistického zřízení, od konce druhé světové války pod sférou vlivu Sovětského svazu. Jako silně motivující prvek k dalšímu protikomunistickému odboji bylo zvolení krakovského arcibiskupa Karola Wojtyly římským papežem v říjnu 1978, který přijal jméno Jan Pavel II. Roku 1980 v prázdninovém období propuklo několik stávek, které vyvrcholily v gdaňských loděnicích. To však dělníci nevyšli do ulic jako před deseti lety, ale uchýlili se k okupační

⁹ Ronald Reagan – Wikipedie [online]. Poslední revize 2011 [cit. 2011-12-12]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Ronald_Reagan>

stávce uvnitř podniků. V čele vstal Lech Walesa, který se stal vůdcem nezávislé odborové organizace Solidarita. Ve spolupráci s odborníky demokratické opozice vypracoval seznam požadavků, který kromě ekonomických bodů obsahoval i politické požadavky. Jednalo se o základní požadavky, které vyplývaly z Ústavy PLR a dalších mezinárodních dohod, kterými se Polsko zavázalo, jako například právo na stávkou, omezení cenzur, propuštění politických vězňů a podobně. Z důvodu nezvládnutí politické situace a udržení pořádku v zemi, byl pravděpodobně naplánován zásah vojsk Varšavské smlouvy v Polsku, obdobně jako v roce 1968 v Československu. To bylo prokázáno zaznamenaným zvýšeným pohybem sovětských vojsk v blízkosti polských hranic. Tento pohyb sovětských vojsk byl zaznamenán i americkou tajnou službou. I když je o tomto úmyslu zásahu ze strany SSSR vedena velká polemika a ani výpověďmi pamětníků, není celá věc objasněna, nakonec k tomuto zásahu nedošlo. Vše nakonec vyřešil 13. prosince 1981 generální tajemník Komitету Centralnego Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego (KC KPZR) Wojciech Jaruzelski, který převzal moc nad řízením státu a vyhlásil výjimečný – válečný stav (pol. "stan wojenny"). Šlo o zneužití zákona na obranu státu proti útoku zvenčí. Oficiální důvod vyhlášení tohoto stavu byl oznámen jako opatření pro záchranu ekonomické situace v Polsku. Veškerá výkonná moc byla převzata ustanovenou vojenskou radou národní záchrany. Hned od druhého dne tedy 14. prosince, byly Solidaritou pořádány mohutné protestní akce, proti kterým bylo tvrdě zakročeno, a ještě v roce 1981 byla Solidarita zakázána, čímž bylo internováno téměř celé její vedení a byla tak potlačena revolta. Konflikt, ke kterému došlo mezi státní mocí a odbojem vedeným ilegální Solidaritou, za podpory katolické církve trval prakticky až do počátku roku 1989, kdy se uskutečnily nové mohutné stávky. To už polské státní vedení uznalo Solidaritu a na základě osmítýdenního vyjednávání u kulatého stolu, kterého se účastnilo až několik set lidí rozdělených do tří okruhů (hospodářství a společenské politiky, odborářský pluralismus, politické reformy), kde bylo řešeno několik set problémů. Nakonec z tohoto jednání vzešla politická dohoda, která mimo jiné zahrnovala ustanovení o reorganizaci nejvyšších státních orgánů, zřízení druhé parlamentní komory a úřadu prezidenta republiky a také podoba volebního systému. První kolo svobodných voleb se konalo 4. června 1989 a skončilo drtivou porážkou komunistů. Stejně tak druhé kolo, které se konalo po změně volebního zákona, skončilo opět jasnou výhrou Solidarity. 19. července 1989 se konaly prezidentské volby, které vyhrál Jaruzelski výměnou za další ústupky. Dne 13. září 1989 byl představen nový vládní kabinet, který byl první nekomunistická vláda ve středovýchodní Evropě.¹⁰

¹⁰ PACZKOWSKI, Andrzej. *Půl století dějin Polska: 1939-1989*. Praha: Academia, 2000. 381 s. ISBN 80-200-

3.3.2 Maďarská lidová republika

„Od počátku 80. let docházelo v Maďarsku, stejně jako v ostatních socialistických státech Evropy, k hospodářské stagnaci, která se logicky dostavila po vyčerpání všech možností extenzivního vývoje. S růstem hospodářských potíží dochází i k napětí v sociální oblasti. Společnost začala vyžadovat větší svobodu v politické a kulturní sféře. Maďarská zahraniční politika se otevřela více Západu a celkově se MLR začala formovat v demokracii západního typu. Ve volbách v roce 1983 bylo poprvé dovoleno kandidovat nestraníkům.“¹¹ Na přelomu roků 1987 a 1988 došlo v Maďarsku ke vzniku několika politických stran směřujících k reformám ve státě, a kupodivu i v samotné MSZMP sílily reformní tendence. Těmto reformistům se nakonec podařilo odvolat Jánose Kádára z funkce generálního tajemníka a na jaře 1989 byl Kádár uvolněn ze všech svých funkcí. Rozhodnutím ÚV MSZMP došlo ke konstatování, že revoluce v roce 1956 nebyla kontrarevolucí, ale pouze lidovým povstáním. Na základě tohoto rozhodnutí byl maďarským Nejvyšším soudem Imre Nagy posmrtně rehabilitován. 16. června 1989 se v Budapešti konal improvizovaný pohřeb Nagyho s prázdnou rakví, kterého se zúčastnilo 300 000 lidí. Již na tomto pohřbu zazněly hlasy, že je nutné jednat o stažení sovětských vojsk a skoncovat s komunismem. Od června do září 1989 došlo k jednání mezi zástupci MSZMP, opozičního Kulatého stolu a takzvané Třetí strany. Dne 18. září byla podepsána dohoda o vytvoření právní a politické podmínky pro přechod k pluralitní demokracii a k překonání společensko-hospodářské krize. Rovněž v září 1989 byla vypovězena smlouva s NDR o zamezení výjezdu jejich občanů do zemí, do kterých nemají patřičná víza. To znamenalo výjezd východních Němců do NSR, což mělo patřičné dopady na politický vývoj v NDR. V říjnu 1989 vznikla z iniciativy komunistických reformistů nová strana MSzP (Magyar Szocialista Párt). Byla uzákoněna prozatímní ústava, která nahradila ústavu z roku 1949. Ta zaručovala klidný přechod k tržní ekonomice, lidská práva, občanskou demokracii a výslovně zakazovala výkon vládní moci jen jedinou stranou. Byla zrušena Prezidiální rada, kterou nahradil Úřad prezidenta republiky. Změna ústavy byla uzákoněna 23. října 1989 a prozatímním prezidentem byl zvolen Mátyás Szűrös. Téhož dne byla z budovy Parlamentu odstraněna rudá hvězda a bylo oznámeno vyhlášení Maďarské

0737-7. 7. a 8. kapitola

EISLER, Jerzy. *Wejda, nie wejda?*- Polska Zbrojna [online]. Poslední revize 2010 [cit. 2011-12-14]. Dostupné z: <http://www.polska-zbrojna.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=8077:wejd-nie-wejd&catid=116:historia&Itemid=145>

¹¹ Maďarská lidová republika – Wikipedie [online]. Poslední revize 2011 [cit. 2011-12-14]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Maďarská_lidová_republika>

republiky. První svobodné volby se v Maďarsku konaly 25. března 1990, ve kterých jasně zvítězila pravice. 2. května 1990 se Úřadu prezidenta republiky ujal Árpád Göncz.¹²

3.3.3 Německá demokratická republika

Po nástupu Michaila Gorbačova do čela SSSR a jeho zavedení reform, jako perestrojky a glasnosti, NDR nejdříve vzhlížela s obdivem, avšak později si uvědomila její nebezpečnost zvláště v personálních změnách na těch nejvyšších postech. „V dubnu 1986 se uskutečnil XI. Sjezd SED. Ten zcela jednoznačně vyloučil možnost reform a lá SSSR. Byl potvrzen konzervativní kurs. Na tom nic nezměnily ani návštěvy Michaila Gorbačova a Eduarda Ševarnadzeho v roce 1986 respektive 1987 či oficiální návštěva spolkového kancléře Helmuta Kohla. Bránění se perestrojce bylo vysvětlováno tím, že SSSR je hospodářsky zaostalejší a reformy potřebuje. Naproti tomu NDR je vyspělou socialistickou zemí a reformy nepotřebuje. Ani návštěva prezidenta Reagana v Západním Berlíně v roce 1987, kdy ve svém projevu vyzval Gorbačova, aby pomohl strhnout berlínskou zeď, nemohla s neostalinskými kádry vládnoucími v NDR pohnout.“¹³ Přesto k určitým ústupkům docházelo a zvláště byla vidět sílící spolupráce s NSR. V roce 1988 dokonce vláda NDR umožnila některým občanům vystěhování do NSR z takzvaných humanitárních účelů. Bohužel ani toto uvolnění nebylo dostatečné, čímž narůstaly pokusy o nelegální emigraci. Ta byla z části vyřešena, když Maďarsko otevřelo hranice s Rakouskem a vypovědělo s NDR smlouvu o pravidlech vycestování. V NDR nebyla tak silná opozice, jako v okolních státech jako v Polsku, Maďarsku či Československu. K první větší akci opozice došlo v lednu 1988, při každoročním uctění památky zavraždění 2 komunistů Luxemburgové a Liebknechta, kdy lidé otevřeně vyjadřovali nespokojenost. Demonstrace však byla potlačena a bylo pozatýkáno přes tisíc lidí. Po roční odmlce začaly od 4. září 1989 probíhat pravidelné pondělní demonstrace v Lipsku. 7. října se zúčastnil v Berlíně oslav 40. výročí vzniku NDR Michail Gorbačov, který se dočkal pozitivního skandování německých občanů, právě za jeho zavedení reform. Od té doby přibývalo demonstrací, které postupně sílily. 16. října proběhla v Lipsku největší demonstrace od roku 1953, které se zúčastnilo asi 100 000 lidí. Následující den se sešlo vedení SED s cílem vyřešit tuto situaci. Došlo k jasnému závěru, že musí dojít k výměně

¹² KONTLER, László. *Dějiny Maďarska*. Praha: Lidové noviny, 2001. 602 s. ISBN 80-7106-405-X. s. 394-424

¹³ NDR a perestrojka – Pád východního Německa, Poslední revize 2011 [cit. 2011-12-16]. Dostupné z: <http://studena.valka.cz/pad_ndr1.htm>

Honeckera a některých dalších členů vlády. Na jeho místo nastoupil Egon Krenz. Přesto nedošlo k žádným razantním změnám, a proto demonstrace pokračovaly. Vyvrcholením byla ta dne 4. listopadu v Berlíně, které se dle odhadů zúčastnilo kolem miliónu občanů. Na to již nebylo síly, která by nastolila obnovení pořádku v zemi, vedení SED se pomalu ale jistě hroutilo. Dne 9. listopadu při veřejné tiskové konferenci vlády, při vystoupení člena politbyra Güntera Schabowskiho, došlo k příslibu, že ještě ten den dojde k volné možnosti vycestování do NSR. Všechny přístupy do Západního Berlína se tím zaplnili lidmi, kteří tím prolomili pod tíhou euforie berlínskou zeď. Tedy pouze obrazně řečeno, protože oficiální bourání zdi bylo až později, přesto se právě datum 9. listopadu 1989 považuje za oficiální pád berlínské zdi a za průlomový v boji za svobodu.¹⁴

3.4 Československá socialistická republika

Československo se v 80. letech, ve srovnání s okolními státy, nenacházelo v takové hluboké hospodářské krizi. Přesto, že v Československu došlo k určitému demokratizačnímu procesu v průběhu Pražského jara v roce 1968, který se tak trochu podobal Perestrojce, kterou začal prosazovat Michail Gorbačov, tak právě onen zásah vojsk Varšavské smlouvy proti tomuto procesu, jako kdyby zašlápl doutnajícím nedopalkem cigarety. Jakoby strach z toho, že na nás při sebemenším pokusu o určité uvolnění systému opět zaútočí vojska Varšavské smlouvy, uspal navždy veškerou odvahu chtít něco změnit. „Ale i v Československu, které jako by drželo evropský primát v politické nehybnosti a kde se vládnoucí politický establishment brání myšlence na dialog se společností a všemi způsoby dává najevo, že nějaký skutečný pohyb a změnu nepřipustí, byly vyloženy demokratické karty otevřeně na stůl. Přední nezávislý československý publicista Milan Šimečka to vyjádřil slovy: Jedno víme naprosto přesně. Všechno by dnes bylo jiné, kdyby v naší zemi nebyla zničena demokratická politická kultura. Její znovuvytvoření je záchrana před pádem na dno; je to jediná myšlenka, která dává budoucnosti smysl a cíl.“¹⁵ „O Československu lze v tomto ohledu říci, že žádné komunistické straně v jiné zemi sovětského bloku se nepodařilo tak dokonale ztratit v očích společnosti politickou a morální prestiž, důvěru a legitimitu jako Komunistické straně Československa. Dvacet let normalizace ji dokonale opotřebovalo; i její poslední silná zbraň,

¹⁴ WEBER, Hermann. *Dějiny NDR*. Praha: NLN s.r.o., 2003. 439 s. ISBN 80-7106-558-7.

NDR a perestrojka – Pád východního Německa, Poslední revize 2011 [cit. 2011-12-16]. Dostupné z: <http://studena.valka.cz/pad_ndr1.htm>

¹⁵ VLADISLAV, Jan; PŘEČAN, Vilém. *Horký leden 1989 v Československu*. VN Novinář, 1990. 164 s. ISBN 80-7077-396-0, s. 6.

donedávna vychvalované konzumní a sociální jistoty socialismu ztrácejí tváří tvář skutečnosti účinnost. Obrazně a s jistou nadsázkou lze říci, že se KSČ odepsala jako politická síla, z níž by mohla vzejít alternativa oproti současnému establishmentu. S výjimkou malého okruhu lidí, žijících z reformních iluzí roku 1968 nikdo v Československu neočekává, že by se KSČ mohla jakkoli obrodit, že by z ní vzešla jakákoli naděje pro budoucnost. Tváří v tvář nedůvěře a odmítnutí společnosti, zejména mladé generace, a také z nedostatku intelektuálního zázemí není schopná následovat ani sovětský, ani polský ani maďarský příklad.¹⁶ „Zatímco Polsko, Maďarsko a SSSR se různými způsoby (a s množstvím pochopitelných komplikací různého druhu) pokoušejí proměnit totalitní systém komunistického typu v nějaký systém demokratičtější, československé vedení se tomuto trendu zuby nehty brání. Vehementně se sice hlásí také k přestavbě a k demokratizaci, ve skutečnosti však nemění nic, anebo připouští jen drobné změny, vynucené navíc převážně jen tlakem zdola. Je to politika víc než srozumitelná: toto vedení bylo dosazeno Brežněvovými tanky, antireformismus se stal jeho ideologickou legitimací a upevňování totality jeho každodenní praxí; náhle to všechno změnit se mu přirozeně nechce z obavy, že by si tím samo mohlo pod sebou podříznout větev, na které sedí. Společnosti, tak dlouho decimované, umlčované a atomizované, však už začíná pomalu docházet trpělivost. Povzbuzena děním v sousedních zemích a disgustována neschopností vlády řešit hromadící se problémy, začíná se probouzet. Lidé se stále víc zajímají o veřejné dění, pídí se po pravdivých informacích a ztrácejí strach veřejně dát najevo své pravé mínění. Díky tomu i takzvaní disidenti, totiž lidé angažovaní v nezávislých iniciativách (z nichž nejstarší a nejznámější je Charta 77) a neváhající se svobodně projevat bez ohledu na následky, které to pro ně má, už přestávají být jen jakýmsi izolovaným hloučkem šílenců či sebevrahů.“¹⁷ „V průběhu roku 1988 jsme se stali v Československu svědky většího společenského pohybu než kdykoli jindy v průběhu uplynulých dvaceti let; tento trend se nezastavil a pokračuje. Ochota občansky se angažovat se manifestuje nejrůznějšími způsoby: pokojnými demonstracemi a shromážděními, k nimž došlo opakovaně přes hrozby z nejvyšších míst a navzdory nebezpečí policejního teroru a následné soudní perzekuce; růstem nezávislých občanských iniciativ a občanské solidarity.“¹⁸ „Ještě na jaře 1987 existovaly pouze dvě trvale působící občanské iniciativy – Charta 77 a Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS vl. pozn.). Do konce roku 1988 se vytvořila celá struktura

¹⁶ VLADISLAV, Jan; PŘEČAN, Vilém. *Horký leden 1989 v Československu*. VN Novinář, 1990. 164 s. ISBN 80-7077-396-0, s. 8.

¹⁷ VLADISLAV, Jan; PŘEČAN, Vilém. *Horký leden 1989 v Československu*. VN Novinář, 1990. 164 s. ISBN 80-7077-396-0, s. 16.

¹⁸ VLADISLAV, Jan; PŘEČAN, Vilém. *Horký leden 1989 v Československu*. VN Novinář, 1990. 164 s. ISBN 80-7077-396-0, s. 8.

nezávislých iniciativ, které mají vlastní informační systém zasahující veřejnost vlastními tiskovými – samizdatovými orgány (jako v případě Lidových novin) a s pomocí rozhlasových stanic působících v zahraničí.¹⁹ Charta 77, jak již z názvu vyplývá, byla pojmenována po svém prvním prohlášení ze dne 1. ledna 1977. Jednalo se o neformální československou občanskou iniciativu, která vznikla spojením občanů, kteří nesouhlasili s represivním postupem proti zadržení členů undergroundové skupiny The Plastic People of the Universe, a její hlavní činnost byla kritika vlády za porušování lidských práv, které vyplývaly z řady dokumentů, a to jak československé ústavy, Helsinské dohody z roku 1975 a úmluvy s OSN.²⁰ V duchu poslání Charty 77 a v souladu s její snahou podporovat vznikání užších pracovních společenství, zaměřených k jejím dílčím úkolům byl v dubnu roku 1978 ustaven Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. Jejich cílem je sledovat případy osob, trestně stíhaných či vězněných za projev svého přesvědčení, nebo které se staly oběťmi policejní a justiční svévole.²¹ Zvláště rok 1988 se stal jakoby impulsem pro vznik a jejich následnou iniciativu nových opozičních hnutí, jako například České děti, Hnutí za občanskou svobodu, Mírový klub Johna Lennona, Nezávislé mírové sdružení a Společenství přátel USA. Členové takovýchto sdružení byli označováni za disenty, nebo disidenty, což je výraz, který se používal pro jednotlivce a skupiny, které veřejně a otevřeně vyjadřovali své, čili odlišné názory, které se lišily od těch oficiálních, vydávaných vládnoucí ideologií. Čili člověk, či skupina, odlišně smýšlející jak v náboženské, tak politické oblasti, čehož bylo využíváno právě v období totalitních režimů.²² Přesto, že bychom mohli nabýt dojmu, že disent fungoval pouze na české straně Československa, není tomu tak, neboť i Slovensko mělo svůj disent. Byli to však lidé spíše z oblasti náboženské, tedy členové tajné, někdy také uváděné, skryté církve. A právě myšlenka Mariána Šťastného, bývalého hokejového reprezentanta, emigranta, a jednoho z podpředsedů Světového kongresu Slováků, byla za pomoci demonstrací, které se měly konat v různých částech světa, ale i v Bratislavě, poukázat na nesouhlas s brutálními vraždami církevních představitelů na Slovensku, upírání náboženských práv, ale i ostatních lidských práv. Na základě této myšlenky zorganizovali disidenti Ján Čarnogurský a František Mikloško manifestaci 25. března 1988 v Bratislavě, i přes její zákaz příslušných úřadů, známou jako Svíčkovou manifestaci. Této pokojné manifestace na Hviezdoslavovom náměstí

¹⁹ VLADISLAV, Jan; PŘEČAN, Vilém. *Horký leden 1989 v Československu*. VN Novinář, 1990. 164 s. ISBN 80-7077-396-0, s. 12.

²⁰ Charta 77: TOTALITA [online]. [cit.2012-01-03]. Dostupné z: <<http://www.totalita.cz/vysvetlivky/ch77.php>>

²¹ Zakládající prohlášení Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných [online]. Poslední revize 2011 [cit. 2012-01-02] Dostupné z: <http://www.vons.cz/data/images/zakladajici_prohlaseni_vons.jpg>

²² MACH Vladimír. disent: TOTALITA [online]. [cit.2012-01-03]. Dostupné z: <<http://www.totalita.cz/vysvetlivky/disent.php>>

se zúčastnilo asi 2000 lidí a další byli v okolních ulicích. Hlavní organizátoři byli již dopředu pozatýkáni, nebo střeženi doma, a tak možná právě proto během shromáždění nezazněly žádné projevy a manifestující vyjádřili svůj odpor pouze zapálenými svíčkami a modlitbami. Tato manifestace byla za pomoci vodních děl rozehnána příslušníky veřejné bezpečnosti. A právě tato svíčková manifestace vstoupila do dějin jako jeden z nejvýznamnějších veřejných projevů proti komunistickému režimu v Československu.²³ Možná že právě tato manifestace dodala impuls k rozhybání disentů v Praze. 21. srpna 1988 se konala v Praze na Václavském náměstí demonstrace, svolána k příležitosti 20. výročí invaze vojsk Varšavské smlouvy v Československu. Tato akce byla organizována Chartou 77 a Nezávislým mírovým sdružením a zúčastnilo se jí okolo 4000 osob, převážně mladých lidí. Během několika dní před a až do konání této akce se po Praze pohybovalo několik osob, převážně cizích státních příslušníků, kteří rozdávali letáčky vybízející k účasti na demonstraci, nebo nesoucí transparenty s nápisy „Svobodu“, „Společně za demokracii 1968“, „Sovětská vojska pryč ze země“, kresba tanku s květinami, „Radical Parti“, „Svoboda - lidská práva“. Většina osob byla příslušníky VB nebo StB zatčena a po provedeném výslechu následně propuštěna. Cizím státním příslušníkům pak byl buď zkrácen pobyt na území ČSSR, nebo byli vyhoštěni.²⁴ Protistátně zaměřená hnutí jakoby si tímto uvědomila, že pokud chtějí něčeho dosáhnout, tak se musí spojit. Proto již další akci, která byla naplánována na den 28. října 1988, k příležitosti 70. výročí vzniku samostatného československého státu, společně organizovali Charta 77, Demokratická iniciativa, Nezávislé mírové sdružení, Společenství přátel USA a České děti. O konání této akce dokonce informovala i rozhlasová stanice Hlas Ameriky. S cílem demonstrovat sílu a podporu ze strany široké veřejnosti měly ukázat obdobné demonstrace, zorganizované i v dalších větších městech ČSSR. Obvodní národní výbor pro Prahu 1 předem ohlášenou demonstraci takzvaných nezávislých skupin zakázal a Národní výbor hlavního města Prahy vydal vyhlášku, jejíž součástí byl zákaz konání jakýchkoliv shromáždění v historickém centru Prahy bez povolení Národního výboru Prahy. Avšak i přes nepovolení akce a přes hrozby před jejím konáním a účastnění se jí, ze strany příslušníků StB na zadržované osoby, se nepodařilo v konání demonstrace zabránit.²⁵ Na Václavském náměstí se shromáždilo asi 1000 osob a dalších 1000 postávalo na chodnících okolo, zpívali hymnu a

²³ Svíčková manifestácia – 25. marec 1988 [online]. [cit. 2012-01-03]. Dostupné z: <<http://www.svieckovamanifestacia.sk/>>

²⁴ Informace o průběhu bezpečnostního opatření dne 21. srpna 1988" (příloha k čj. KS-00110/01-88), Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu Policie ČR [online]. [cit. 2012-01-03]. Dostupné z: <<http://www.cibulka.net/stblast/d11.htm>>

²⁵ Vyhodnocení MBO k 70. výročí vzniku ČSR. Zdroj: Archiv bezpečnostních složek, (X.správa SNB, inv.j.502) Dostupné také z WWW: <<http://www.abscr.cz/cs/vystava-k-vyroci-republiky>>

provolávali hesla jako: „Masaryk“, „svobodu“, a zákroky příslušníků komentovali výrazy: „hanba“, „fuj“, „gestapo“ a podobně. Stejný počet, tedy kolem 1000 osob se sešlo na Staroměstském náměstí. Na obou místech zasáhly pořádkové jednotky veřejné bezpečnosti a za pomoci vodních děl obě místa vyklidily.²⁶ 2. ledna 1989 požádali představitelé nezávislých iniciativ České děti, Charta 77, Mírový klub J. Lennona, Nezávislé mírové sdružení a Společenství přátel USA na Obvodním národním výboru v Praze 1 o povolení krátké vzpomínky na úmrtí Jana Palacha, dne 15. ledna 1988 v Praze na Václavském náměstí, avšak akce nebyla povolena. V pondělí 9. ledna vydal Václav Havel prohlášení, ve kterém se vyjadřoval k anonymnímu dopisu, který ten den ráno obdržel, jehož pisatel oznamoval, že se v podvečer na výročí Palachovy smrti hodlá upálit. Prohlášení bylo odvysíláno zahraničními stanicemi Hlas Ameriky, Svobodná Evropa a BBC. Obdobný dopis obdržela i Dana Němcová, jejíž prohlášení, jako reakci na tento dopis odvysílala rovněž rozhlasová stanice Svobodná Evropa.²⁷ Dne 13. ledna vyhlásil ministr vnitra genpor. Ing. František Kincl svým rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 2/1989 historicky nejvyšší 4. stupeň mimořádných bezpečnostních opatření k zajištění klidu a pořádku na území hlavního města Prahy a Středočeského kraje v době od 6. hodin dne 13. ledna do půlnoci 25. ledna 1989 při příležitosti 20. výročí úmrtí Jana Palacha. Přichází 15. leden, den, kdy má proběhnout vzpomínková akce na Václavském náměstí. Na 3500 příslušníků SNB a Lidových milicí uzavřelo v průběhu dne Václavské náměstí, aby předem zabránilo v konání pietní akce. I když byla řada představitelů občanských iniciativ cestou k náměstí zadržena, a tudíž nemohla být akce provedena v plánovaném rozsahu, došlo ke srocení několika set lidí, převážně však v okolních ulicích. Ti byli za pomoci slzného plynu a vodních děl rozeznáni. Jednodenní plánovaná akce však přerostla v několikadenní nepokoje. Demonstrace se opakovaly až do 20. ledna, čímž bylo uvedené období nazváno jako Palachův týden. „16. ledna, za přítomnosti několika desítek osob se několik zástupců nezávislých iniciativ snažilo položit květiny k pomníku sv. Václava na Václavském náměstí. Na základě této záminky zasáhly pohotovostní jednotky Veřejné bezpečnosti doprovázené obrněnými transportéry a vodními děly proti demonstrujícím. Příslušníci SNB zatkli Jiřího Fialu, Václava Havla, Bořislava Holečka, Lubomíra Jaroše, Danu Němcovou, Davida Němce, Stanislava Pence, Janu Petrovou, Petra Placáka, Marka Ptáčka, Janu Šternovou, Jiřího Svobodu, Jitku Vavříkovou, Otu Veverku,

²⁶ Informace o bezpečnostní situaci na teritoriu S SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje v souvislosti se 70. výročím vzniku Československa za období od 02,00 hod. dne 28.10.1988 do 02,00 hod. dne 28.10.1989
Zdroj: *Archiv bezpečnostních složek*, (A 34/1 inv.j.1497) Dostupné také z: <<http://www.abscr.cz/cs/vystava-k-vyroci-republiky>>

²⁷ VLADISLAV, Jan; PŘEČAN, Vilém. *Horký leden 1989 v Československu*. VN Novinář, 1990. 164 s. ISBN 80-7077-396-0, s. 19-21.

Alexandra Vondru a Josefa Žáčka. 17. ledna pokojná demonstrace na Václavském náměstí vedla opět k zásahu bezpečnostních složek. 18. ledna se spontánní demonstrace v centru Prahy kupodivu obešla bez konfliktu s příslušníky SNB. 19. ledna Pořádkové jednotky na Václavském náměstí zasáhly proti demonstrantům obzvláště brutálně. Ve snaze zastrašit všechny nezávislé projevy zasahovali příslušníci Veřejné bezpečnosti i proti náhodně procházejícím osobám. Mnoho osob bylo zraněno (14 z nich vyhledalo oficiální lékařské ošetření), 280 účastníků bylo předvedeno k výslechu. Na jednání štábu I. náměstka ministra vnitra gen. Aloise Lorence byl mj. zdůrazněn úkol pátrat po technickém vybavení umožňujícím rozmnožování výzev, letáků a samizdatů. Téhož dne Státní bezpečnost provedla domovní prohlídky u Jána Čarnogurského, Miroslava Kusého, Martina a Milana Šimečky, při kterých zabavila značné množství písemností a publikací.²⁸ Dle dochovaných dokumentů a výpovědí svědků se během Palachova týdne jednalo o nejtvrďší zásah policejní síly proti demonstrantům. Během akcí byla provolávána stále stejná hesla jako: „Masaryk“, „Charta“, „Svobodu“, „Lidská práva“, „Svobodné volby“, „Ať žije Dubček“, „Ať žije Havel“ a podobně.²⁹ „Palachův týden byl výjimečný tím, že se jednalo o první masové vystoupení proti režimu po dvaceti letech. Brutální potlačení demonstrací, trestní stíhání jeho organizátorů a perzekuce účastníků radikalizovalo dosud klidnou společnost. Tyto události také poprvé spojily nezávislé iniciativy a disidenty s vědci a populárními umělci, kteří působili v oficiálně povolené kultuře, umění a vědě.“³⁰ „Z vnitrostranických informací vyplývá, že základní i vyšší organizace KSC kritizovaly stranické a státní vedení za špatnou úroveň centrálně řízené propagandy, její bezzubost, zaostávání za reálným vývojem politiky. Řadoví komunisté si stěžovali na defenzivní charakter propagandy, na její neschopnost ovlivňovat v předstihu politické klima. Na brutální policejní zákroky proti demonstrantům na Václavském náměstí v Praze a následné zatýkání představitelů nezávislých iniciativ bezprostředně reagoval světový tisk, řada významných osobností kulturního a politického života, mezinárodní organizace, vlády, parlamenty, politické strany. Protesty zaznívaly i z některých zemí sovětského bloku, především z Polska, Maďarska, ale i ze Sovětského svazu. Začátkem února skupina bývalých členů a vedoucích představitelů KSC založila politickou iniciativu Klub za socialistickou přestavbu Obroda. Přípravný výbor požádal ministerstvo vnitra o registraci a rozeslal programové prohlášení, jímž se Obroda přihlásila k humánním, mravním a sociálním

²⁸ Chronologie – Ústav pro studium totalitních režimů [online]. [cit. 2011-12-27]. Dostupné z: <<http://www.ustrcr.cz/cs/chronologie-1989>>

²⁹ VLADISLAV, Jan; PŘEČAN, Vilém. *Horký leden 1989 v Československu*. VN Novinář, 1990. 164 s. ISBN 80-7077-396-0, s. 93.

³⁰ FORMÁNKOVÁ, Pavlína; RŮŽIČKA, Daniel. *Rok 1989 Palachův týden – TOTALITA* [online]. [cit. 2011-12-25] Dostupné z: <http://www.totalita.cz/1989/1989_0100.php>

hodnotám socialistického uspořádání společnosti. Vyjádřila podporu revoluční demokratické přestavbě v Sovětském svazu, kterou označila za pokračování dubčkovské politiky formulované v Akčním programu KSČ z dubna 1968. Obroda vydávala samizdatový časopis Dialog, v jehož čtvrtém čísle z června 1989 zveřejnila 85 programových tezí. Předseda přípravného výboru Obrody Vojtěch Mencl v únoru a v květnu neúspěšně jednal s vedoucím oddělení ÚV KSČ Janem Bouchalem o legalizaci Obrody a jejím zařazení do politického systému v Československu. Vedení KSČ považovalo Obrodu za politického protivníka a nejnebezpečnějšího pretendenta moci a zaujalo k ní výhradně negativní postoj. 10. března předsednictvo ÚV KSČ schválilo s připomínkami dokument Dlouhodobá koncepce propagandy do zahraničí, kterou předložili jeho členové Jan Fojtík a Jozef Lenárt. Komunistická propaganda opustí zastaralé formy a metody a bude nadále narušovat antikomunistické stereotypy vytvářením nového obrazu socialistického Československa a nové etapy rozvoje socialismu. Zároveň ustoupí od staré koncepce rozdělení světa na dva nesmiřitelné tábory a bude vycházet z perspektivy dlouhodobé mírové koexistence a vzájemného působení dvou společenských soustav. Propaganda již nadále nesmí být oficiální, didaktická, fráзовitá, schematická a přehnaně patetická, ale musí vycházet z politického realismu tak, aby ideologický zápas nabýval civilizované podoby soupeření idejí a aby odpovídal všem zásadám vyspělé kultury konce 20. století. Dne 17. dubna 1989 policie rozehnala shromáždění na Staroměstském náměstí v Praze, na kterém chtěli zástupci Nezávislého mírového sdružení a Mírového klubu J. Lennona zahájit veřejnou manifestační hladovku za propuštění mírových aktivistů z vězení. Další den odletěl Generální tajemník ÚV KSČ Miloš Jakeš na krátkou návštěvu Moskvy, kde ho přijal nejvyšší sovětský představitel Michail Gorbačov. Michail Gorbačov ocenil, že KSČ disponuje propracovanou koncepcí přestavby odpovídající specifickým československým podmínkám. Na politice roku 1968 pochválil počáteční reformní kroky KSČ a doporučil Jakešovi, aby KSČ více spolupracovala se svými bývalými členy. Zároveň však podpořil úsilí vedení KSČ nepřehodnocovat rok 1968 a ponechat v platnosti normalizační dokument Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ. Z obavy před tím, aby se Václavské náměstí nestalo místem protirežimní demonstrace, zorganizovala státní moc oficiální prvomájové oslavy mimořádně právě zde (dosud se vždy konaly na Letenské pláni). Jak uvedl federální ministr vnitra ve své zprávě pro předsednictvo ÚV KSČ z 5. května, provedla Státní bezpečnost již s několikadenním předstihem preventivní pohovory a výstrahy s vytipovanými exponenty a aktivisty nelegálních struktur, mnohým z nich znemožnila přicestovat do Prahy a nad dalšími vykonávala po celou dobu oslav přímý operativní dohled. Navzdory všem opatřením se v

horní části náměstí shromáždila větší skupina členů a příznivců nezávislých iniciativ a rozvinula transparenty s nápisy požadujícími propuštění politických vězňů. Policie ji násilně vytlačila z náměstí a odvezla autobusem z centra města. Poté brutálně zasáhla proti další skupině občanů demonstrujících uprostřed náměstí s transparenty nesoucími neutrální nápisy Slovo mladým, Dodržujte právní řád, Vždy s úsměvem. Policie zadržela 113 lidí, mezi nimi bylo 8 cizinců. Dne 7. května slovenští aktivisté Hnutí za občanskou svobodu uspořádali na Bradle v okrese Senica vzpomínkové shromáždění k uctění památky slovenského státníka Milana Rastislava Štefánika, kterého se zúčastnilo asi tisíc lidí. 15. května, u příležitosti Mezinárodního dne odpíračů vojenské služby z důvodu svědomí se v Praze na Letné sešlo přes 30 aktivistů Nezávislého mírového sdružení, které rozehnala policejní jednotka. Výzkum veřejného mínění, zaměřený na vztah obyvatel k politickému systému a uskutečněný Ústavem pro výzkum veřejného mínění 10. - 22. května, dokumentuje změny ve smýšlení obyvatel. Téměř polovina respondentů nepovažovala politický systém v ČSSR za demokratický, jen třetina se domnívala, že může svobodně vyjadřovat své názory, a přibližně polovina dotázaných projevila souhlas nebo tolerantní přístup k demonstracím v době Palachova týdne. 19. června odpoledne se na pražské pěší zóně (v ulici Na Příkopě) uskutečnilo Korzo za lidská práva, pořádané šesti nezávislými iniciativami - Českými dětmi, Československým helsinským výborem, Demokratickou iniciativou, Hnutím za občanskou svobodu, Nezávislým mírovým sdružením a Mírovým klubem J. Lennona. Asi dva tisíce občanů vyjádřilo za asistence Veřejné i Státní bezpečnosti kruhovým pochodem v několikastupech svou nespokojenost se stavem lidských práv v ČSSR. 29. června 1989 Svobodná Evropa a další zahraniční média zveřejnily petici Několik vět, která vyzývala československé státní vedení k provedení důsledných systémových změn a zahájení svobodné a demokratické diskuse. K iniciátorům a organizátorům petice patřili Václav Havel, Jiří Křížan, Alexandr Vondra a Stanislav Devátý. 1800 set dosavadních signatářů petice požadovalo propuštění politických vězňů, neomezenou svobodu shromažďovací, legalizaci nezávislých iniciativ, nezávislé a objektivně informující sdělovací prostředky, respektování náboženské svobody, péči o životní prostředí a zahájení svobodné diskuse o hlavních problémech poválečných dějin Československa. Petice byla otevřená a mohl ji podepsat každý, kdo souhlasil s jejím zněním. Podpořily ji všechny nezávislé iniciativy.³¹ „Snahy o podnícení aktivity občanů v protestech proti režimu byly také ze zahraničí. Před 21. srpnem byla do Československa vyslána skupina 14 cizích státních příslušníků ze západní Evropy s úkolem podnítit naše občany k protestnímu

³¹ *Demokratická revoluce 1989 – Ústav pro soudobé dějiny AVČR* [online]. Poslední revize 2011. [cit. 2011-12-22] Dostupné z: <<http://www.89.usd.cas.cz/cs/1989.html>>

vystoupení a současně vyvolat střet s bezpečnostními orgány. Sebou přivezli asi 15000 letáků. StB akci v podstatě v tichosti zmařila.³² „V podvečer 21. srpna se v Praze na Václavském náměstí a na přilehlé pěší zóně shromáždilo několik tisíc lidí, aby si připomněli srpnovou intervenci 1968 a její tragické důsledky. Manifestace se zúčastnili političtí aktivisté z Maďarska, Polska, Itálie, východního i západního Německa. Shromáždění lidé skandovali hesla na podporu nezávislých iniciativ a jejich představitelů, lidských práv, svobody a demokratického vývoje v Polsku a Maďarsku. Policejní jednotky proti manifestaci násilně zakročily a rozehnaly ji. Podle zprávy federálního ministerstva vnitra předsednictvu ÚV KSČ z 24. srpna se manifestace zúčastnilo jeden a půl tisíce lidí, 990 bylo kontrolováno, zadrženo bylo 105 československých a 56 zahraničních účastníků. 28. října na výzvu nezávislých iniciativ se v Praze na Václavském náměstí po 15. hodině uskutečnila protirežimní demonstrace u příležitosti 71. výročí vzniku Československa. Policejní jednotky ji násilně rozehnaly. Podle údajů ministerstva vnitra ČSSR zadržely policejní orgány 359 aktivních účastníků demonstrace, z toho 18 cizinců. 9. listopadu se před budovou ministerstva vnitra a životního prostředí ČSR v Praze uskutečnila demonstrace za propuštění aktivistů Hnutí za občanskou svobodu Pavla Naumana a Ivana Maška a redaktorů Lidových novin Jiřího Rumla a Rudolfa Zemana. Proti demonstrantům zasáhla policie a dvacet z nich na několik hodin zadržela. 16. listopadu se v Bratislavě uskutečnil pochod vysokoškolských studentů k budově ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy SSR, zorganizovaný studenty Filozofické fakulty Univerzity Komenského. Účastníci pochodu požadovali zahájení dialogu o problémech školství.³³

3.4.1 17. listopad 1989 a dni poté

Na den 17. listopadu bylo naplánováno předem ohlášené shromáždění studentů vysokých škol, k příležitosti 50. výročí smrti studenta Jana Opletala a uzavření českých vysokých škol. O celé akci již dopředu informovaly všechny západní rozhlasové stanice a byly roznášeny letáky s výzvou na účasti. Akce byla povolena jen díky tomu, že ji zaštiťovala Městská vysokoškolská rada SSM, která se podílela na pořádání akce společně s Nezávislými studenty, kteří si byli vědomi, že pokud by akci pořádali sami, nebude jim povolena. Její začátek byl

³² LORENC, Alois. *Ministerstvo strachu? Neskartované vzpomínky generála Lorence*, Bratislava: Tatrapress 1992. 205 s. ISBN 80-85260-19-0. s. 145

³³ *Demokratická revoluce 1989 – Ústav pro soudobé dějiny AVČR* [online]. Poslední revize 2011. [cit. 2011-12-22] Dostupné z: <<http://www.89.usd.cas.cz/cs/1989.html>>

naplánován na 16. hodinu na Albertově, kde po přečtení prohlášení zástupců škol, měla původně pokračovat na Václavské náměstí, avšak později byla trasa změněna směrem na Vyšehrad. Již v ranních hodinách byl vydán ministrem vnitra genpor. Ing. Františkem Kinclm Rozkaz MV ČSSR č. 16/1989, jímž bylo vyhlášeno mimořádné bezpečnostní opatření k zajištění klidu a veřejného pořádku v Praze. Na dopoledním setkání ministra Františka Kincla se stranickými špičkami Miloslavem Štěpánem a Milošem Jakešem bylo dohodnuto, že v žádném případě nebude proti demonstrantům zakročeno. Velitelem mimořádné bezpečnostní akce byl překvapivě určen náčelník MS VB Praha pplk. JUDr. Michal Daniševič, který tak měl pod sebou Pohotovostní pluk VB a Školský pohotovostní oddíl (ŠPO), kterému velel mjr. Bedřich Houbal. Mezi policisty v uniformě operovali i příslušníci StB v civilu a oddílu zvláštního určení, kteří byli povoláni za účelem vytipování a oddělení iniciátorů shromáždění, ti byli pod přímým velením plk. JUDr. Jiřího Bytčánka, náčelníka správy StB Prahy a Středočeského kraje, který během celé akce spolupracoval s Daniševičem. Hlavním cílem bylo zabránit, aby demonstranti uhnuli z plánované trasy a zamezit jim tak příchod na Václavské náměstí, případně na Hrad. V 15.00 hodin nastupují jednotky do určených prostorů. V 16.00 hodin začalo shromáždění na Albertově studentskou písní *Gaudeamus igitur*. Podle odhadů StB bylo přítomno asi 15000 osob. Jako první vystoupil Dr. Josef Šárka, účastník Opletalova pohřbu v roce 1939, který mimo jiné pronesl: „Studenti, nedejte se, jsem rád, že bojujete o to, o co jsme bojovali my tenkrát“, jako další vystoupil akademik Katětov, který hodnotil současnou situaci na vysokých školách. Následoval projev zástupce Městské vysokoškolské rady SSM Jiří Jaskmanický, který byl spíše během svého projevu přerušován vyjádřením nesouhlasu a pískáním. Jako poslední vystoupil zástupce Nezávislých studentů Martin Klíma, který vyzýval k boji za svobodu a proti totalitnímu bezpráví. Na závěr vyzval k minutě ticha za oběti v roce 1939 v Praze a 1989 v Pekingu. Pořadatelé shromáždění vyzvali k odchodu na Vyšehrad. Zde se objevilo několik hlasů, které vyzývaly k původní trase, tedy na Václavské náměstí. Pořadatelům se nakonec podařilo průvod usměrnit směrem na Vyšehrad. Jak se později ukázalo, jedním z těch, kteří nabádali k pokračování v původní trase byl student Martin Šmíd, alias por. StB Ludvík Zifčák. Okolo 17.30 hodin dorazil průvod, v jehož čele šli lidé se státními vlajkami na Vyšehrad, kde vybraní zástupci položili u hrobu básníka Karla Hynka Máchy květiny, zapálili svíčky a všichni na závěr zazpívali státní hymnu. Vyšehradský hřbitov a jeho okolí je v této chvíli zcela zaplněno. Je zde kolem 10000 lidí. V 18.15 hodin je oficiálně demonstrace ukončena, většina se rozchází, ale část se vrací po trase na ulici Na Slupi, aby se vydali dále směrem do centra. Ulice Vyšehradská, kudy chtěl dav projít však již byla u Botanické zahrady

zablokována příslušníky 2. zálohy a později i pohotovostního útvaru, rozkaz zní, nezasahovat, jen v případě napadení příslušníků. Přichází dav asi 5000 lidí. Zde dochází k prvním incidentům s policií. Ozývá se skandování "Máme holé ruce". Čelo průvodu je zablokováno, ale lidé vzadu, o tom neví, a tak stále postupují vpřed. Vepředu se tím stále zvětšuje tlak, a tak z důvodu paniky dochází k tlaku na kordón policistů zálohy č. 2, který je po nějaké době protržen a proto zasahují i příslušníci pohotovostního pluku. Nastávají první incidenty, první zadržení. Konec průvodu se pak otočil a přes ulici Plaveckou pokračoval kolem nábřeží, směrem k Národní třídě. Dav v tuto chvíli čítal okolo 5 až 10 tisíc lidí. Cestou po nábřeží se občas přidávají další lidé z řad stojících po okolí. V tu chvíli se již téměř všechny policejní jednotky soustřeďují u Národní třídy. Po cestě je ještě část průvodu policií oddělena, nevpuštěna dál a rozptýlena. Zbytek demonstrantů je postupně uzavřen na Národní třídě.³⁴ Zde ve směru od ulice Na Perštýně, docházelo ke známému kladení květin za štíty příslušníků pohotovostního útvaru a k zapalování svíček u jejich nohou a pokusům navázat ke konfrontaci s policií. Ze strany demonstrantů byla provolávána hesla jako: „Svobodu“, „Máme holé ruce“, „Jakeše do koše“, „Pryč s KSČ“, „Gestapo“ a podobně. Dav byl několikrát vyzván, aby se rozešel s tím, že jejich shromáždění je nezákonné. Část protestujících si sedla na zem. Vzhledem k tomu, že se na Národní třídě ze strany ulic Na Perštýně a Spálená začal vytvářet nový dav, byla část policistů povolána k jejich přehrazení a zamezení napadení takzvaně ze zadu. Část tohoto davu se chovala velmi agresivně, docházelo z jejich strany k házení kovových lešenářských spojovacích částí. I zde bylo použito výzvy k rozchodu a zanechání protiprávního jednání. Část lidí využila možnosti a opustila dav, kdo chtěl, odešel, na místě zbylo asi 2000 lidí. Takto to trvalo asi 50 minut, poté dostala jednotka rozkaz k rozeznání davu a to oběma směry. Jedna část, ta směrem k divadlu, se pohybovala pomalým tempem, druhá část policistů, ve směru k ulicím Na Perštýně a Spálená, rozehnala dav úprkem. Pravdou je, že zde došlo k bytí demonstrujících bílými obuškami, avšak většinou pouze těch, kteří se před tím chovali agresivně. Mezi tím však došlo k vytlačení davu i ve směru od Národního divadla a byl tak stláčen do jediné volné části ulice Mikulandská, kde byla soustředěna jednotka OZU (Oddíl zvláštního určení), známý také jako červené barety. Zde docházelo k tvrdým zákrokům ze strany příslušníků OZU, avšak to, vzhledem k jejich výcviku a nasazování jen v případě ohrožení života, je možná tak trochu očekávatelné. Mezi tím samozřejmě docházelo k zákrokům i ze strany příslušníků StB. Někdy bylo skutečně těžké rozeznat, zda se jedná o tajného policistu, nebo demonstranta, a pokud se sám neozval,

³⁴ Chronologie – Ústav pro studium totalitních režimů [online]. [cit. 2011-12-27]. Dostupné z: < <http://www.ustrcr.cz/cs/chronologie-1989> >

také bylo proti němu použito obušku. Někdy po 22. hodině byla akce ukončena, došlo zde ke zranění několika osob jak ze strany demonstrantů, tak i policistů. „Zásah vyvolal okamžitou reakci: někteří studenti se odebrali do pražských divadel, aby seznámili herce s touto událostí a požádali o podporu při zahájení protestní stávky.“³⁵ Současně se zde začíná odehrávat další příběh, který dodává celé situaci asi největší kontext. „Ještě ten večer potkala v Černé ulici Miroslava Litomiská dívku (Dražskou), která byla evidentně zraněná. Ještě s přítelem ji doprovodila na ošetření do nemocnice na Karlově náměstí. Tam zraněná odmítá zůstat a je propuštěna. Později, při čekání na noční autobus se zmíní Litomiské, že v podloubí na rohu Mikulandské zkopali policajti do krve jejího známého Martina. Ji také kopali. Ona se odpotácela. On se nezvedl. Obě dívky si vyměnily na sebe telefonní čísla a rozešly se. Druhý den před polednem zavolala Dražská Litomiské a během rozhovoru jí sdělila, že k Šmídovým domů přišli příslušníci SNB a oznámili rodině úmrtí jejich syna. Tehdy poprvé padlo jméno Martina Šmída, údajného studenta 2. ročníku Matematicko-fyzikální fakulty. Odpoledne Litomiská sdělila tuto informaci bratrům Paynovým. S jedním z nich pak odjela do zaměstnání za Dražskou a přesvědčili ji, aby své svědectví namluvila na audio kazetu, kterou před 21. hodinou přinesli bratři Paynové Petru Uhlovi. Mezi 20. a 21. hodinou nějaká slečna vypovídá před několika sty diváky v divadle ABC, že je přítelkyní Martina Šmída, který byl zabit na Národní třídě. Ve 22.15. hod. Petr Uhl prostřednictvím VIA vydal zprávu o mrtvém studentovi. Později večer však zjistil, že oba studenti MATFYZ s tímto jménem jsou živi. Informace, kterou mezitím přejaly i další zahraniční rozhlasové stanice však rozhýbala revoluci. Ještě v noci obvolávala redaktorka RSE Čerovská pražské nemocnice. Pouze Na Františku jí odmítli poskytnout informace s tím, že to StB zakázala. Zanedlouho do Svobodné Evropy zavolal anonym, představil se jako sanitář z nemocnice Na Františku a sdělil, že tam v noci přivezli nějakého mrtvého studenta. Protože nebylo možné zprávu ověřit i ze třetí strany, odvysílala ji stanice jako údaj spolupracovníka, který za něj nese veškerou odpovědnost.“³⁶ „18. listopadu se studenti pražských vysokých škol, herci a další představitelé kulturní obce odpoledne v pražském Realistickém divadle shodli na týdenní protestní stávce a navrhli, aby se v pondělí 27. listopadu od 12 do 14 hodin uskutečnila generální stávka. V průběhu dne se k nim přidávala další mimopražská divadla (včetně slovenských), která na týden přerušila činnost a otevřela své prostory k veřejné diskusi. V

³⁵ *Demokratická revoluce 1989 – Ústav pro soudobé dějiny AVČR* [online]. Poslední revize 2011. [cit. 2011-12-22] Dostupné z: <<http://www.89.usd.cas.cz/cs/1989.html>>

³⁶ VLČEK, Tomáš. *Příběh studenta, jehož smrt odstartovala revoluci. Vlastně ani nezemřel. Ani studentem nebyl...*- TOTALITA [online]. [cit. 2011-12-25] Dostupné z: <http://www.totalita.cz/1989/1989_11_smid.php>

centru města spontánně demonstrovalo několik tisíc občanů. 19. listopadu bylo v pražském Činoherním klubu v pozdních večerních hodinách založeno Občanské fórum (OF), v němž se sjednotily všechny dosavadní nezávislé iniciativy, představitelé církví, uměleckých svazů a další občané usilující o změnu režimu. V svolání OF podpořilo výzvu ke dvouhodinové generální stávce vyhlášené studenty a herci na pondělí 27. listopadu a vyslovilo se pro dialog se státní mocí o odstoupení osmi čelných představitelů stranického a státního vedení, propuštění politických vězňů a ustavení parlamentní komise k vyšetření zákroku proti páteční studentské manifestaci. Svolání podepsalo 18 aktivistů, kteří vytvořili první Koordinační výbor OF. V bratislavské Umělecké besedě se na podvečerním veřejném shromáždění uměleckých svazů, kulturních institucí a vysokých škol za účasti pěti set osob ustavilo hnutí Verejnost' proti násiliu (VPN). Odsoudilo páteční zásah policie proti pražské studentské demonstraci a připojilo se k výzvě pražských herců a studentů. O den později zahájil činnost sedmičlenný koordinační výbor. Vydal základní prohlášení VPN, v němž vyzval Slováky k občanské a politické aktivitě. Nezávislá politická strana Československá demokratická iniciativa ve svém prohlášení k událostem 17. listopadu vyjádřila požadavek demise federální vlády do 25. listopadu a vytvoření přechodné vlády občanského soužití. Novou vládu by vytvořili zástupci vedení státu před ozbrojenou invazí pěti států Varšavské smlouvy do Československa v roce 1968 v čele s Alexandrem Dubčekem, představitelé nezávislého opozičního hnutí vedení Václavem Havlem a nezkompromitovaní zástupci nynější vlády. Přechodná vláda by do 15. prosince 1989 vypracovala demokratický volební zákon, na jehož základě by se v únoru 1990 uskutečnily volby do ústavodárného Federálního shromáždění. Předsednictvo ÚV KSČ jednalo na večerní mimořádné schůzi o politické situaci v zemi. Obrátilo se na krajské a okresní výbory KSČ, aby učinily vše potřebné pro odmítnutí nepřátelských snah a zajištění plynulé práce, klidu a pořádku, aby zvýšily ofenzivnost ideologické práce a aby vyzvaly stranické a pracovní kolektivy k rozhodnému odsouzení pokusu o politický zvrát. V rámci těchto opatření uvedlo do pohotovosti jednotky Lidových milicí. Pověřilo předsedu české vlády Františka Pitru, aby v televizním vystoupení události posledních hodin odsoudil a vyzval československé občany ke klidu a podpoře stranického a státního vedení. Pitra tak učinil ve 21 hodin. Přípravný výbor ČSSD zveřejnil prohlášení, v němž oznámil obnovení činnosti strany a podpořil OF. 20. listopadu Federální a obě republikové vlády zveřejnily společné stanovisko k občanským nepokojům. Vyslovily souhlas s pátečním zásahem policie proti studentské demonstraci a vyzvaly stávkující studenty a umělce k obnovení klidu a zahájení práce. Na Václavském náměstí v Praze spontánně demonstrovalo svůj odpor ke komunistickému režimu přes sto tisíc občanů. Na této

demonstraci vystoupil předseda ÚV SSM Vasil Mohorita a podpořil požadavky stávkujících studentů. Protestní mítinky (méně početné) se uskutečnily rovněž v Brně, Ostravě a Bratislavě. 21. listopadu Generální tajemník ÚV KSČ Miloš Jakeš v televizním vystoupení prohlásil, že KSČ neustoupí od socialistické cesty rozvoje a od programu celospolečenské přestavby. Vyzval k obnovení pořádku a dodržování platné ústavy a zákonů. Kardinál František Tomášek podpořil ve svém prohlášení Všem lidu Československa probouzející se demokratické hnutí. Představitel KV VPN Peter Zajac přivezl z Prahy promluvu Václava Havla ke slovenské veřejnosti. Václav Havel v ní označil VPN za rovnocenného partnera Občanského fóra a vyslovil se pro přebudování společného státu Čechů a Slováků na demokratickou federaci. VPN zveřejnila prohlášení, v němž se solidarizovala s OF, vyhlásila obdobné požadavky (včetně podpory dvouhodinové generální stávky) a vyzvala státní moc k dialogu. Ve dnech od 21. listopadu do 27. listopadu se každý den odpoledne v Praze, Bratislavě a dalších městech republiky konaly za účasti statisíců lidí pokojné manifestace, které v Čechách a na Moravě organizovalo OF a na Slovensku VPN. V sobotu 25. listopadu se konala celonárodní pouť k počtě Anežky Přemyslovny, svatořečené 12. listopadu v Římě. Odpoledne se na pražské Letenské pláni na demonstraci pořádané OF shromáždil milion lidí. Masové demonstrace bezprostředně vedly k pádu režimu. Dne 24. listopadu na mimořádném zasedání ÚV KSČ nabídl ministr národní obrany ČSSR Milán Václavík vyčleněné síly k dispozici. Vedení KSČ se však rozhodlo armádu nepoužít a řešit situaci politickými prostředky. Na tomto zasedání odstoupil generální tajemník Miloš Jakeš s celým předsednictvem strany. 26. listopadu začaly politické rozhovory mezi delegací OF v čele s Václavem Havlem a předsedou vlády ČSSR Ladislavem Adamcem, které zprostředkovala nezávislá iniciativa Most, ustavená v létě 1989. 27. listopadu se v celé republice od 12 do 14 hodin konala generální stávka, k níž se připojila valná většina občanů a organizací. OF a VPN jí vtiskly pečeť neformálního referenda o vedoucí úloze komunistické strany ve společnosti. Ve stávce dominovala hesla „Konec vlády jedné strany“ a „Svobodné volby“. Po generální stávce vyhlásilo OF ukončení série každodenních demonstrací a vstup do etapy politického dialogu se státní mocí. V druhém kole rozhovorů s předsedou federální vlády Ladislavem Adamcem stupňovala společná delegace OF a VPN, vedená Václavem Havlem, své požadavky: okamžitou demisi federální vlády a vytvoření přechodné vlády odborníků; okamžité vypuštění tří článků z Ústavy - o vedoucí úloze komunistické strany ve společnosti a v politickém systému Národní fronty a o marxismu-leninismu jako státní ideologii; abdikaci prezidenta republiky Gustáva Husáka do 10. prosince; propuštění politických vězňů; legalizaci OF a přidělení budov a prostoru v médiích pro jeho účely. Premiér Adamec odmítl

požadavek demise vlády a přislíbil její zásadní rekonstrukci do neděle 3. prosince. OF a VPN oznámily, že se nebudou podílet na vytváření nové vlády. 29. listopadu Federální shromáždění ČSSR odhlasovalo změnu ústavy, z níž vypustilo články o vedoucí úloze komunistické strany ve společnosti a v Národní frontě a článek o marxismu-leninismu jako státní ideologii. Ustavilo parlamentní komisi pro dohled nad vyšetřováním událostí 17. listopadu 1989 za účasti stávkujících studentů. Předseda federálního parlamentu Alois Indra rezignoval na svou funkci. 5. prosince Předsednictvo ČNR jmenovalo novou českou vládu, složenou z 8 komunistů, 2 socialistů, 2 lidovců a 5 nestraníků. OF akceptovalo výzvu premiéra Františka Pitry a do české vlády navrhlo několik nestraníků zastupujících občanskou veřejnost. Vyjádřilo svou podporu osmi ministrům a uvedlo, že vláda je krokem kupředu, i když její složení ještě zcela neodpovídá změně politické situace. OF se rozhodlo delegovat 6 kandidátů do klíčových ministerstev federální vlády. Ministři za OF a VPN měli kontrolovat oblasti ekonomické reformy, legislativy a mocenských nástrojů státu, státních financí, zahraniční politiky, práce a sociálních věcí a národnostních menšin. V tomto smyslu také OF předložilo svůj návrh na složení federální vlády premiéru Ladislavu Adamcovi při třetím kole rozhovorů. Další den, při čtvrtém kole rozhovorů s předsedou federální vlády Adamcem předložila delegace OF a VPN vedená Václavem Havlem své návrhy na složení vlády. Navrhla do ní Vladimíra Dlouhého (KSČ) jako místopředsedu pro dohled nad ekonomickou oblastí, Jána Černogurského jako místopředsedu vlády pro legislativu a vnitro, Miroslava Kusého jako ministra zahraničních věcí, Václava Klause jako ministra financí, Petra Millera jako ministra práce a sociálních věcí a Gyulu Popelye jako ministra pro otázku národnostních menšin. Zároveň OF a VPN oznámily, že v žádném případě nepodpoří Adamcovu kandidaturu do úřadu prezidenta republiky. 8. prosince se v Praze uskutečnilo první kolo rozhovorů rozhodujících politických sil u kulatého stolu o federální vládě. Zástupci OF a VPN, KSČ, SSM, ČSSD, ČSL, Demokratické strany a Strany slobody se shodli na složení federální vlády. Delegace OF a VPN vedená Václavem Havlem bez odporu prosadila všechny své požadavky. 10. prosince prezident republiky Gustáv Husák jmenoval na Pražském hradě novou federální vládu a vzápětí abdikoval. Na manifestaci na pražském Václavském náměstí vyhlásily OF a VPN kandidaturu Václava Havla do úřadu prezidenta republiky. Při čtvrtém kole rozhovorů u kulatého stolu 22. prosince dospěly rozhodující politické síly k dohodě o obsazení úřadu prezidenta republiky a předsedy Federálního shromáždění ČSSR - jedinými kandidáty na tyto funkce se stali Václav Havel a Alexander Dubček. Rovněž byl dohodnut klíč k obsazení uvolněných mandátů ve Federálním shromáždění a zásady další rekonstrukce zákonodárných sborů. 23. prosince ministři zahraničních věcí ČSSR a SRN Jiří Dienstbier a

Hans-Dietrich Genscher symbolicky přestřihli drát na československo-německé hranici a zahájili tak práce na odstranění hraničních zátarasů. 29. prosince byl na slavnostním zasedání Federálního shromáždění ČSSR na Pražském hradě jednomyslně zvolen Václav Havel československým prezidentem.³⁷

³⁷ *Demokratická revoluce 1989 – Ústav pro soudobé dějiny AVČR* [online]. Poslední revize 2011. [cit. 2011-12-22] Dostupné z: <<http://www.89.usd.cas.cz/cs/1989.html>>

4. Praktická část

4.1 Vliv mezinárodních okolností

Kromě zahraničních autorů a z našich P. Husáka, který se ve své knize Česká cesta ke svobodě zmiňuje jednou větou o tom, že revoluce v roce 1989 v Československu byla výsledkem nesmírně příznivých událostí v mezinárodní politice, se těmito okolnostmi nikdo nezabývá. Přitom události, které vedly v listopadu 1989 v Československu k pádu vládnoucího režimu, je nutné chápat právě v celkovém mezinárodně-politickém kontextu. Jen skutečně při složení celé skládky argumentů tvořené událostmi jak v největších zemích světa USA a SSSR, ale i okolních států, tedy Polska, Maďarska a NDR uvidíme, že v boji za nastolení demokracie v Československu nestálo v pozadí pouze na jednání hrdinskými činy ze strany občanů - jednotlivců, či skupinek osob, ale že se tento boj budoval skutečně velmi dlouho a pomalu. Proto si ty nejdůležitější argumenty přiblížíme.

Prvním takovým impulsem bylo zvolení Ronalda Reagana prezidentem USA v roce 1981, který byl zarytý antikomunista. Kritizoval komunistický režim, převážně pak při veřejném vystoupení v březnu 1983 na shromáždění Národní asociace evangelíků v Ohio, nebo při projevu z 8. března ve Washingtonu, kde dokonce prohlásil, že komunismus padne. Jeho boj proti němu vedl v obnovení zbrojního programu, dále v budování jeho obranného programu SDI - Strategická obranná iniciativa, ať již byl realizovatelný či nikoliv, který byl namířen právě proti SSSR a státům Varšavské smlouvy.

Dalším důležitým aspektem bylo oproti tomu zvolení do čela ÚV KSSS Michaila Sergejeviče Gorbačova v roce 1985, později prvního a zároveň posledního prezidenta SSSR. Přesto, že z počátku jakoby testoval politickou půdu svými mírnými reformami, o rok později již přistoupil k hlubším reformám, které měly oživit jak stagnující komunistickou stranu, tak hlavně státní ekonomiku. Byla to perestrojka – přestavba, glasnost – otevřenost, která dala lidem větší možnost svobody slova, od které očekával převážně vzájemnou komunikaci mezi řídicím aparátem a ostatním obyvatelstvem, a uskorenje – urychlení ekonomického vývoje. Jeho reformními kroky sice udržovaly vedoucí úlohu státu komunistické strany, snížil však kontrolu strany nad státními orgány, cenzuru tisku a nechal propustit tisíce politických vězňů a disidentů. Usiloval o mezinárodní obchodní vztahy, převážně pak se Západem. Od roku 1985 vyjednával se svým protějškem z USA Ronaldem Reaganem na eliminaci jaderných raket, kde po několika jednáních v roce 1987 ve Washingtonu došlo 8. prosince k podpisu

smlouvy o úplné likvidaci raket středního doletu, a bylo zakončeno v roce 1988 v Moskvě. Během těchto jednání se Michailu Gorbačovovi podařilo u Ronalda Reagana změnit pohled na politiku Sovětského svazu, který začal věřit, že to je ten správný krok vpřed, který budou následovat všechny státy komunistického zřízení. V roce 1987 Ronald Reagan při návštěvě Západního Berlína, během svého projevu vyzval Michaila Gorbačova, aby přišel v rámci udržení světového míru, ke zbourání Berlínské zdi. V říjnu 1989 při návštěvě Finska učinil Michail Gorbačov ten největší krok, když jednoznačně zamítl Brežněvovu doktrínu a zůstalo tak na svobodné volbě každého státu o jejich dalším politickém zřízení. Jako další důležitý činitel, který se podepsal na události v Československu jsou pády komunismu v okolních státech Evropy a to v Polsku, Maďarsku a Východním Německu. Komunismus se zde začal hroutit jako domeček poskládaný z karet. Pro srovnání se můžeme podívat na tabulku přehledu pádu komunismu v těchto státech.

Tabulka č. 1 Pád komunismu ve srovnání s okolními státy

Stát	Datum	Událost označující pád komunismu
PLR	5. 6. 1989	První kolo svobodných voleb
MLR	18. 9. 1989	Dohoda o vytvoření podmínek pro přechod k demokracii
NDR	9. 11. 1989	Otevření hranic mezi NDR a NSR, neoficiální pád Berlínské zdi
ČSSR	17. 11. 1989	Sametová revoluce na Národní třídě v Praze

Zdroj: Vlastní zpracování

Jako první se zhroutil komunistický režim v Polsku, kde největší iniciativu převzala nezávislá odborová organizace Solidarita. V roce 1980 zde vypuklo několik stávek. Přesto, že se diskutuje o tom, zda skutečně měla zasáhnout vojska Varšavské smlouvy, k tomuto zásahu nedošlo a vše nakonec vyřešil Wojciech Jaruzelski, který 13. prosince 1981 převzal kontrolu nad státem, vyhlásil výjimečný - válečný stav. Oficiálním důvodem zavedení tohoto stavu mělo být oživení ekonomické situace v Polsku. Na tento výjimečný stav reagovala Solidarita hned druhým dnem od jeho zavedení pořádáním stávek proti tomuto výjimečnému stavu. Proto Jaruzelski ještě téhož roku zakázal činnost Solidarity, čímž potlačil revoltu. Na základě pozdějšího přehodnocení situace byl tento válečný stav 22. července 1993 odvolán. Na základě tlaku ilegálního odboje Solidarity s podporou církve až do počátku roku 1989, které vyústily mohutnými stávkami, bylo vedení Polské republiky donuceno uznat Solidaritu a nakonec s ní zasedlo k osmitýdennímu jednání u kulatého stolu, ze kterého vzešla politická dohoda o reorganizaci nejvyšších státních orgánů, zřízení druhé parlamentní komory a úřadu

prezidenta a nová podoba volebního systému. Na základě této dohody se 4. června 1989 konaly první svobodné volby, které skončily drtivou porážkou komunistů. Byla to tak první porážka komunistů v socialistickém bloku východní Evropy. Završením tohoto vítězství bylo jmenování Tadeusze Mazowieckého předsedou vlády v září 1989, který se stal prvním nekomunistickým premiérem.

V Maďarsku byla situace oproti jiným komunistickým státům poněkud odlišná. Její politika se více otevřela západnímu typu, a i přes to, že i zde měla vedoucí úlohu státu komunistická strana, dá se říci, že se zde mnohem dříve začala formovat demokracie v západním duchu. Již v roce 1983 bylo v Maďarsku dovoleno kandidovat do voleb i nestraníkům. Předpokladem rychlejších změn mělo být odstoupení z funkce generálního tajemníka Jánose Kádára a nástup Károly Grósze v červnu 1988. Maďarsko již nešlo cestou komunistické politiky, ale začalo jít svou vlastní, při které se více orientovalo na Rakousko, SRN a Finsko. Bohužel ani touto změnou nedošlo ke správnému kroku vývoje, a tak se v listopadu 1988 dostávají ke slovu reformisté, kdy Károly Grósze ve funkci předsedy vlády vystřídal Miklós Neméth, který byl otevřený i pro rizikovější reformy. Miklós Neméth si kolem sebe utvořil skupinu stejně smýšlejících politiků, jejímž výsledkem byla novela zákona o spolčování a shromažďovacím právu, platná od počátku roku 1989. Během dubna došlo k rehabilitaci některých historických událostí a 6. dubna byl ohlášen počátek stahování sovětských vojsk. Na základě rozhodnutí ÚV MSZMP, ve kterém bylo konstatováno, že revoluce v roce 1956 nebyla kontrarevolucí, ale pouze lidovým povstáním, byl maďarským Nejvyšším soudem posmrtně rehabilitován Imre Nagy. Dne 16. června 1989 se pak konal v Budapešti jeho improvizovaný pohřeb. Již 14. června bylo zahájeno jednání u kulatého stolu, kterého se účastnili zástupci MSDS, opozičních stran a takzvané třetí strany, což bylo seskupení společenských organizací. Tato jednání trvala až do 18. září, kdy byla uzavřena dohoda.³⁸ „Ta asi nejpodstatnější byla dohoda o šesti zákonných úpravách (1. demokratizující dodatek k existující ústavě; 2. zákon o Ústavním soudu; 3. zákon o činnosti a financování politických stran; 4. zákon o volbách do parlamentu; 5. zákon o dodatku k trestnímu řádu a konečně úprava zákona o trestních řízeních).“³⁹ Rovněž v září došlo k vypovězení smlouvy s NDR o zamezení výjezdu jejich občanů do zemí bez patřičného víza, tedy převážně do NSR, čímž docházelo k migraci z NDR přes Maďarsko a Rakousko do NSR. Ke změně ústavy a současně i změně názvu státu na

³⁸ OBERFALCER, Eduard, *1988-1989-1990 (Polsko, Maďarsko, Československo, NDR) – Soudobé dějiny* [online]. Poslední revize 2011. [cit. 2012-04-11] Dostupné z: <<http://edvard.blogz.cz/category/skolni-prace/1988-1989-1990-polsko-madarsko-ceskoslovensko-ndr/>>

³⁹ LACH, Jiří, *Maďarské kulaté stoly před patnácti lety* – Listy [online]. Poslední revize 2011. [cit. 2012-04-11] Dostupné z: <<http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=045&clanek=050409>>

Maďarskou republiku došlo k 23. říjnu 1989. Prozatímním prezidentem byl zvolen Mátyás Szűrös. Ještě ten den byla z budovy parlamentu odstraněna rudá hvězda. První a druhé kolo, prvních svobodných voleb se uskutečnilo 25. března a 8. dubna, ve kterých jasně zvítězila pravice. Úřadu prezidenta republiky se dne 2. května 1990 ujal Árpád Göncz.

Další v pořadí byla Německá demokratická republika. Ta však šla jinou cestou než Polsko a Maďarsko. Ještě na XI. sjezdu SED v dubnu 1986 byla jednoznačně odmítnuta reforma jako v SSSR. Nic na tom nezměnily ani opakované státní návštěvy Michaila Gorbačova a Eduarda Ševarnadzeho. Dokonce ani návštěva Ronalda Reagana v Západním Berlíně v roce 1987, kdy vyzval Michaila Gorbačova ke zbourání berlínské zdi, nehnula s vládnoucími garniturami. Hájili se tím, že NDR je oproti SSSR ekonomicky vyspělejší a reformní kroky nepotřebuje. Přesto určité ústupky byly patrné, zejména když v roce 1988 umožnili, z tzv. humanitárních důvodů, vycestovat svým občanům do NSR. Ani to však nebylo dostatečné, proto přibývalo ilegálních útěků, a tak se vše vyřešilo, i přes nevoli vládní garnitury NDR, až při otevření hranic mezi Maďarskem a Rakouskem v září 1989. V NDR nebyla vybudována tak silná opozice a tak dlouhou dobu nedocházelo k žádným větším projevům nesouhlasu. K první větší akci opozice došlo v lednu 1988 při každoročním uctění památky zavraždění komunistů Luxemburkové a Liebknechta, kde otevřeně vyslovili nespokojenost. Až teprve ve druhé polovině roku 1989 začaly vznikat nová opoziční hnutí, a tak k dalším akcím začalo docházet právě s přílivem vzniku těchto nových hnutí. Od 4. září 1989 začaly probíhat pravidelné pondělní demonstrace v Lipsku. 7. října se konaly oslavy 40. výročí vzniku NDR kterých se zúčastnil i Michail Gorbačov, jenž se setkal s vřelým přijetím obyvatel s očekáváním reformních změn. Další větší akcí opozice byla demonstrace 16. října v Lipsku, které se zúčastnilo asi sto tisíc lidí, na což už SED reagovala tím, že došlo k výměně Ericha Honeckera a některých dalších členů vlády. Do čela nastoupil Egon Krenz, avšak ani tato výměna neznamenal žádná větší změny. Vyvrcholením byla demonstrace 4. listopadu v Berlíně, kde asi milion lidí požadoval svobodu shromažďování, projevu, tisku, cestování, ale hlavně svobodné volby. Na to již nebyly síly k obnovení klidu a pořádku v zemi, a tak 7. listopadu došlo k demisi politbyra SED a odstoupení vlády. Dne 9. listopadu 1989 vystoupil na veřejné tiskové konferenci vlády člen politbyra Günter Schabowski, který zřejmě pod tlakem událostí omylem uvedl, že ještě týž den dojde k otevření hranic mezi NDR a NSR. Tento příslib již nešel vzít zpět a tak se ten den zaplnily všechny přístupové cesty do Západního Berlína lidmi domáhajícími se vycestování, což jim bylo umožněno a tak i když k oficiálnímu bourání berlínské zdi došlo až později, je právě tento den označován za pád berlínské zdi a pád komismu v NDR.

4.2 Československo

4.2.1 KSČ

Přesto, že je podíl komunistické strany na listopadových událostech v literatuře opomíjen, musíme se zmínit i o jeho podílu na této změně.

Komunistická strana Československa byla po vzoru Sovětského svazu hlavní vedoucí stranou socialistického zřízení našeho státu. S ústavním uplatňováním vedoucí úlohy KSČ a principem stranickosti vedeného v bezpečnostní politice musel souviset i vztah služebních funkcionářů ministerstev vnitra a SNB, který byl součástí všech základních norem činnosti SNB. Z této vzájemné provázanosti plyne, že veškeré informace o hlavních výsledcích činnosti bezpečnosti, tedy i činnosti rozvědky a kontrarozvědky, i těch nejdůležitějších světových událostech, byl denně informován právě generální tajemník ÚV KSČ. Samozřejmě to byla chyba, protože strana tím na sebe převzala veškerou výkonnou zodpovědnost, čímž se zbavila možnosti kriticky poukázat na politicky významné nedostatky činnosti státních výkonných orgánů.⁴⁰ KSČ tak přes svůj vliv na bezpečnostní složky využívala svého hlavního trumfu v podobě Státní bezpečnosti jako složky SNB, jejíž činnost byla poprvé upravena v návrhu na budování nové Národní bezpečnostní služby v dubnu 1945 a dále zakotvena v zákoně č. 149/1947 Sb., O národní bezpečnosti a pak v následných novelách.⁴¹ Po dlouhou dobu se tak KSČ mohla cítit ve vedoucí úloze státu neohrožena. Dokonce ani nástup Michaila Gorbačova do čela SSSR a zavedení jeho reforem, jeho apelace na potřebné změny, ani bombardování ze strany nezávislých organizací na dodržování lidských práv nemohly na dlouhá léta zastavit rozjetý vlak KSČ. Spíše naopak, protože Gorbačovova přestavba znamenala pro naši vládnoucí garnituru dvojnásobné nebezpečí, nejen proto, že by musela přinést změny ve vedení, ale i ideologickou diverzi, neboť jeho přestavba byla založena na obdobných principech, jako ta u nás v období Pražského jara, kterou naše idea odmítala. Pak zde ovšem byla druhá skupina s tímto obdobím provázaná, a to právě vyloučení členové strany po událostech v roce 1968, z nichž někteří byli angažováni právě v opozici, jiní v ústraní. Ti naopak viděli přestavbu jako svoji šanci vrátit se do vysoké politiky, i když ideově se stále shodovaly s komunistickou stranou. V dubnu 1987 přijal Michail Gorbačov pozvání na návštěvu do Prahy, kde byl ze strany obyvatel vítán jako posel přestavby, i když on sám

⁴⁰ LORENC, Alois. *Ministerstvo strachu? Neskartované vzpomínky generála Lorence*, Bratislava: Tatrapress 1992. 205 s. ISBN 80-85260-19-0. s 65 - 66

⁴¹ KROUPA, Vlastislav. *Historie SNB v dokumentech*. 1. Praha: Naše vojsko 1984. 272 s. s. 28, 59

neměl v úmyslu něco takového rozpoutat. A navíc zde byl ubezpečen bývalým vedením státu o nutnosti zavedení změn. „Společnost byla vůči přestavbě spíše ostražitá. Permanentní politická disciplinace normalizace vedla k apatii a kvazipřestavba československého ražení nedávala příliš nadějí ke změně. Personální výměny v rámci přestavby byly spíše kosmetické a důvěru veřejnosti si noví „muži přestavby“ příliš nezískali. To platilo zcela jistě o novém šefovi strany, jímž byl od roku 1987 Miloš Jakeš, nevýrazný aparátník bez jakéhokoli charismatu. Perspektivnější se jevil Ladislav Adamec... Adamec se snažil o vstřícnější politický styl a změny v hospodářství. Jeho mocenská pozice byla ovšem slabá.“⁴² Rozpory byly cítit i ve straně samotné. Asi největší změnou, ke které mělo dojít bylo, když v březnu 1989 postihla Gustáva Husáka mozková mrtvice. I přes přísná utajení se tato zpráva rozšířila jak mezi nejvyššími straníky, tak i mezi dissent, právě díky stále se scházejícím současným členy KSČ se svými bývalými, vyhozenými po roce 1968. Již tehdy se vedla debata na téma výměny Gustava Husáka za někoho jiného. Strana navrhovala nějakého Čecha, nejlépe Ladislava Adamce. Čestmír Císař navrhl Obrodě, aby na místo prezidenta nastoupil Alexandr Dubček. Proto ještě v březnu sepsali doporučení pro FS, ale nestihli jej odeslat, neboť Gustáv Husák se uzdravil a vrátil zpět na svoji pozici.⁴³ Největším problémem pro KSČ byla ztráta komunikace v systému a neúčinné řízení, které vedly jednak ke ztrátě věrohodnosti politického vedení ve společnosti, a jednak ve straně samotné. To byl problém, který nemohla vyřešit mocenská, ani politická konfrontace, ale naprosto nová socialistická politika. Vzhledem k tomu, že se tak bohužel nestalo, vyvstala taková situace, že nezasáhla žádná opoziční síla organizace, ale vnitřní opoziční síla lidí, kteří si stále více uvědomovali svoji nespokojenost, a to nejen u nestraníků, ale i členů strany, a to jak obyčejných členů, tak i jejich funkcionářů. Nespokojenost se projevovala jak v dělnických řadách, tak i u ekonomů, umělců, technické inteligence, mládeže i vysokých státních úředníků, prostě všude. Touto svojí nečinností a neochotou o společný dialog si s největší pravděpodobností strana nejvíce ublížila, neboť tím otvírala možnosti pro zviditelnění těch, kteří vystupovali právě za reformy a přestavbu.⁴⁴ Co se tedy stalo právě 17. listopadu? Byla zde přece dlouholetá zkušenost s vypořádáním se s demonstracemi. Navíc, jak vyplývá ze situačních zpráv StB, kontrarozvědka měla nejméně 14 dní dopředu informace, že se chystá využití tohoto výročí k politické demonstraci. První patrný ústupek vyvstal na jednání ministra Františka Kincla

⁴² Přestavba – pokus o změnu 1989 Cesta ke svobodě [online]. Poslední revize 2012. [cit. 2012-04-19] Dostupné z: <<http://www.ustrcr.cz/cs/prestavba-pokus-o-zmenu>>

⁴³ PACNER, Karel. *Osudové okamžiky Československa*. 2. Praha: Albatros, 2001. 625 s. ISBN 80-00-00987-00. s 420

⁴⁴ *Poslední hurá; Stenografický záznam z mimořádných zasedání ÚV KSČ 24. a 26. listopadu 1989*. Praha: Cesty, 1992. 231 s. ISBN 80-85363-41-0.

s vedením strany Milošem Jakešem a Miroslavem Štěpánem, kde bylo rozhodnuto, že proti této povolené demonstraci nebude zasaženo silou. Bohužel druhý, trochu rozporuplný pokyn byl, že nesmí dojít k demonstraci u Hradu, ani na Václavském náměstí. Jak se později ukázalo, byly to dva nesourodé požadavky, které se nedaly splnit zároveň, jak podotkl ing. Jozef Stank, CSc při vyšetřování parlamentní komise, a právě proto pravděpodobně došlo k zásahu pořádkových sil na Národní třídě.⁴⁵ O tom, že skutečně nedošlo k žádným větším přípravám předem na opatření proti demonstraci 17. listopadu svědčí i to, že rozkaz na tuto MBO byl podepsán až týž den, tedy 17. listopadu v ranních hodinách.⁴⁶ Existuje zde i varianta, že této demonstrace chtěla zneužít právě komunistická strana pro svůj puč ve straně, což nevyvrátil ani Miroslav Štěpán ve svém rozhovoru pro Lidové noviny v roce 1990.⁴⁷ Největší chybu však vedení strany udělalo hned po 17. listopadu, kdy za celý týden nedokázal nikdo z vedení veřejně vystoupit. Což rovněž svědčí o její nepřipravenosti, o zaskočení a jakémusi vyčkávání vládních špiček. Jediný, kdo se odvážil na veřejnou konfrontaci, byl Miroslav Štěpán až 23. listopadu na shromáždění pracovníků všech závodů v ČKD, které skončilo fiaskem, a Miroslav Štěpán byl vypískán. To byl jasný důkaz o prohře Miroslava Štěpána samotného i KSČ.⁴⁸ Pokud bychom měli brát v úvahu, že k předání moci došlo předem plánovanou akcí ze strany KSČ, pak by se tato verze jevila jako nejpravděpodobnější.

4.2.2 Charta 77

I když je v převážné části dostupné literatury vyzdvihována záslužná činnost Charty 77, při hlubším zkoumání zjistíme, že to není až tak docela pravda.

Jak již bylo uvedeno v předešlé části, byla Charta 77 seskupením různorodých lidí, působilo zde i několik bývalých členů KSČ (z prvních 217 signatářů Charty 77 z 1. 1. 1977 bylo 156 bývalých komunistů⁴⁹), kteří byli vyloučeni po událostech roku 1968, jejichž hlavní činností bylo poukazovat na lidská bezpráví. Charta 77 zdůrazňovala svoji apolitičnost, a navíc zde byla pouze desítka aktivních signatářů. I přesto, že Charta 77 iniciovala založení několika dalších organizací, byli jejími členy právě signatáři Charty 77, kteří běžně působili i ve třech a

⁴⁵ BARTUŠKA, Václav, *Polojasno; Pátrání po vinících 17. listopadu 1989*. 2. Praha: Ex libris, 1990. 251 s. ISBN 80-900090-1-8. s. 12 - 13

⁴⁶ RMV č. 16 ze dne 17. listopadu 1989

⁴⁷ RUMIL, Jiří; KLOUDA Karel. *Pustili žilou studentům, aby vyměnili vedení- Šlo o puč uvnitř KSČ?* Lidové noviny, 14. 5. 1990 s. 1, 3, 6.

⁴⁸ BAROCH, Pavel. *Revoluční deník StB: Štěpána v Kolbence vypískali, Aktuálně.cz* [online]. Poslední revize 2009. [cit. 2012-02-22] Dostupné z: <<http://aktualne.centrum.cz/domaci/listopad-1989/clanek.phtml?id=653810>>

⁴⁹ DOLEJŠÍ, Miroslav. *Prevrát 1989 alebo história sa opakuje?* 2. Bratislava: AGRES, 1991. 51 s. s. 11

více současně. Navíc byla Charta 77 i další tyto organizace dobře sledovány Státní bezpečností, a to jak zevnitř, tak i zvenku. Ještě před jejím vznikem vedla StB tajné svazky na osoby, které později stály u jejího vzniku, a již od počátku založení Charty 77 zde bylo nasazeno několik agentů, kteří byli postupně doplňováni, a to i do dalších organizací, kterých v polovině roku 1989 bylo šedesát. Přesto, že Alois Lorenc popírá, že by Charta 77 byla záměrně založena Státní bezpečností, u jiných potvrzuje, že vznik jiných nezávislých iniciativ sama podporovala. Od počátku roku 1988 byly při pořádání protestních akcí, zvláště v Praze, aktivnější Nezávislé mírové sdružení a České děti, které stále více kriticky poukazovaly na omezenou činnost Charty 77.⁵⁰ Charta 77 byla kritizována za to, že se za celou dobu své působnosti nepostarala o to, aby měla více jak svých 1500 stoupenců, že se nepokusila obrátit se k národu a svoji činnost zaměřila pouze na soukromé dopisové akce adresované komunistickým byrokratům. Že nebyla skutečnou opozicí, ale pouze dohlížela na dodržování zákonů státu a že se nikdy netajila svojí vnitřní podporou socialistického zřízení v Československu. Že vlastně žádala pouze jediné, a to, aby představitelé státu dodržovali platné zákony, čímž je vlastně i ze strany státního zřízení tolerována jako potencionální spojenec. Václav Havel však tyto argumenty vyvrací, neboť ve své esejí *Moc bezmocných*, kde vyzdvihuje Masarykův princip drobné práce a kde mimo jiné definuje podstatu a smysl disidentského hnutí, tím, že když hovoří o životě v pravdě, nemyslí tím pouze napsání protestního dopisu, ale může to být cokoliv, čím se člověk vzbouří proti své manipulaci, ať již od zmíněného dopisu až po dělnickou stávkou, od rockového koncertu až po studentskou demonstraci, či od odepření na účasti voleb přes otevřený projev na sjezdu až po hladovku.⁵¹ Charta 77 navazovala spolupráci s mezinárodními organizacemi, které se rovněž zabývaly poukazováním na porušování lidských práv, jako například s Amnesty International, možná také proto, že jí tato spolupráce dodávala mezinárodní publicitu.⁵² Aby to však nevypadalo tak, že Charta 77 nic kromě psaní dopisů nedělala, musíme zde uvést, že se její zástupci zúčastňovali na různých mezinárodních mírových jednáních, spolupracovala se zahraničními opozicemi, jako například s polskou Solidaritou, a každopádně se aktivně zúčastňovali na všech již zmiňovaných protestních akcích. Problém byl však v tom, že jakmile se někdo ze závadových osob objevil na některé z těchto akcí, byl okamžitě zadržen pracovníky StB, kteří měli toto sledování na starost, jak to vyplývá z denních situačních zpráv StB. Na příkladech to

⁵⁰ PACNER, Karel. *Osudové okamžiky Československa*. 2. Praha: Albatros, 2001. 625 s. ISBN 80-00-00987-00. s 404 - 406

⁵¹ HUSÁK, Petr. *Česká cesta ke svobodě, Díl I.: Revoluce či co?* Praha: VOLVOX GLOBATOR 1999. 167 s. ISBN 80-7207-299-4. s. 28 - 29

⁵² HUSÁK, Petr. *Česká cesta ke svobodě, Díl I.: Revoluce či co?* Praha: VOLVOX GLOBATOR 1999. 167 s. ISBN 80-7207-299-4. s. 38

můžeme uvést, když v lednu 1989 došlo k zatčení Václava Havla a dalších, nebo zatčení Alexandra Dubčeka 17. listopadu 1989. Případně byli zatčeni ještě před konáním akce proto, aby se jí nemohli zúčastnit. Činnost Charty 77 byla celkem odvážně popsána v Analýze 17. listopadu a změn ve Východní Evropě v roce 1989, kterou sepsal český politický vězeň a publicista Miroslav Dolejší, není však podložena žádnými konkrétními důkazy a proto ji musíme brát tak trochu s nadhledem. Přesto nedošlo ani k jejímu vyvrácení. Je totiž vážně k zamyšlení to, jak rychle se Charta 77 dokázala během dvou dnů přereorganizovat v Občanské fórum (19. listopadu 1989) a jak rychle se dokázala následně dostat k moci. Každopádně je velmi nepravděpodobné, ba dokonce nemožné, aby se o převrat zasloužili stoupenci Charty 77 bez vědomí StB, která měla dohlížet právě na to, aby státní zřízení Československa nebylo žádným způsobem ohroženo. Přesto, že nikdo nechce upírat zásluhy Charty 77 za její činnost, tato verze je velmi nepravděpodobná, pokud nebereme v úvahu vzájemnou dohodu mezi KSČ a disentem.

4.2.3 Studenti

Přesto, že se v každé literatuře dočteme o tom, jak manifestaci 17. listopadu 1989 vedli studenti, kteří se podíleli na vítězství nad nadvládou komunismu, už se bohužel nedočteme nic bližšího o těchto lidech a jaký měli podíl na této revoluci. Tyto detaily se bohužel musí skládat střípek po střípku z internetových, či podpůrných zdrojů.

Pravdou je, že studentská mládež se v průběhu roku 1989 začala více angažovat v demonstracích zaměřených na dodržování zákonů v Československu a proti vedoucí úloze KSČ. Přesto, že většina mládeže byla organizována v SSM, tedy jakési podřízené složce KSČ, našli se tací, kteří dokázali projevit revoltu vůči státnímu zřízení i pod touto hlavičkou. Je zde bohužel potřeba rozlišovat ty, kteří se projevovali se skutečným úmyslem narušit toto společenské zřízení a mezi těmi chytráky, kteří se věnovali trestné činnosti, nebo lenochy, kterým se jen nechtělo chodit na společné schůze SSM a po převratu se začali hlásit k třídnímu odboji a prohlašovat se za hrdiny. Studentské hnutí se začalo formovat asi dva až tři roky před revolucí, kdy Martina Pajerová spolu s Martinem Mejstříkem založila Studentské tiskové a informační středisko (STIS), jehož členové vydávali informační časopisy a to nejen v Praze, ale i v jiných městech. Aktivita a účast mládeže při konání i na předešlých manifestacích je zřejmá zvláště ze statistik zadržených osob z těchto akcí. V rámci další spolupráce došlo ke spojení mezi STIS a uskupením nezávislých studentů Stuha v čele

s angažujícím se Šimonem Pánkem, ve kterém byli sdruženy především děti disidentů. STIS měl kapacity a možnosti publikovat časopisy, Stuha zase kontakty po všech fakultách. Ve studentském hnutí se tak vytvořily dvě roviny. Jedna oficiální, vedená pod SSM a druhá, tvořená nezávislými studenty, kteří byli určitou součástí disentu. A právě tito nezávislí studenti se angažovali při chystání pietního aktu, 50. výročí uzavření vysokých škol nacisty, na který již rozdali letáky s výzvou na tuto akci s heslem „Vemte s sebou květinu“.⁵³ Přesto, že členy Stuhy byli i synové známých signatářů Charty 77 Václava Bendy a Jiřího Dientsbiera, bránili se spojení s disentem a chtěli si tento den oslavit po svém.⁵⁴ Zde na chvíli odbočíme, neboť asi málokdo ví a literatura se o tom nezmiňuje, že ještě den před chystanou akcí v Praze, tedy 16. listopadu se konala studentská manifestace v Bratislavě, na které studenti Univerzity Komenského demonstrovali proti komunismu v ulicích Bratislavy.⁵⁵ Bohužel o ní nebylo zjištěno více detailů a dokonce ani zhlédnutím archivu vydávaných deníků se o této demonstraci nikdo nezmiňuje, což však není nic výjimečného, vezmeme-li v potaz, že veřejná média byla pod těžkou cenzurou. Vraťme se však do Prahy. Na 17. listopad totiž chystali stejnou vzpomínkovou akci i studenti angažovaní v SSM. Protože Nezávislí studenti dobře věděli, že by povolení na pořádání akce sami nedostali, museli nakonec přistoupit na kompromis – ustoupit ze své původně plánované trasy a podřídít se akci pod záštitou Městské vysokoškolské rady SSM, která povolení na pořádání dostala s příslibem, že dodrží plánovanou trasu z Albertova na Vyšehrad.⁵⁶ Tato trasa, jak víme, byla dodržena, i když s menší oklikou. Problém vznikl až na Vyšehradě, kdy měla být akce oficiálně ukončena. Někteří totiž chtěli pokračovat na Hrad, nebo na Václavské náměstí. Zde se spekuluje o tom, zda studenti nebyli někým záměrně vedeni tímto směrem. To vyvrací Pavel Dobrovský, který se účastnil pochodu na Vyšehrad a popisuje, jak se nikomu z Vyšehradu v takovém okamžiku nechtělo jít domů a že chtěli prostě pokračovat, přitom ti, kteří se projevovali nahlas, nebyli žádní provokatéři, ale studenti, které osobně znal.⁵⁷ Stejně tak to vyvrací i Martin Mejstřík, když na dotaz redaktora Richarda Valouška: „Často se hovoří

⁵³ JUNGWIRTH, Tomáš. Studentská vůdkyně Monika Pajerová: Revoluce nebyla žádná pohádka. UKáčko.cz [online]. Poslední revize 2009. [cit. 2012-02-22] Dostupné z: <<http://www.ukacko.cz/studentska-vudkyne-monika-pajerova-revoluce-nebyla-zadna-pohadka>>

⁵⁴ PACNER, Karel. *Osudové okamžiky Československa*. 2. Praha: Albatros, 2001. 625 s. ISBN 80-00-00987-00. s. 437

⁵⁵ JAŠEK, Peter. *20. výročie Nežnej revolúcie*. Bratislava: Ústav pamäti národa 2010, Zborník z vedeckej konferencie Bratislava 11. – 12. november 2009, s. 256. ISBN 978-80-89335-29-9 s. 112

⁵⁶ *Demokratická revoluce 1989 – Ústav pro soudobé dějiny AVČR* [online]. Poslední revize 2009. [cit. 2012-02-22] Dostupné z: <<http://www.89.usd.cas.cz/cs/dokumenty-a-texty-obcanske-spolecnosti-1987-1989/717-30.html>>

⁵⁷ BENDA, Marek; BENDA, KLÍMA, Martin; DOBROVSKÝ, Pavel; PAJEROVÁ, Monika; PÁNEK, Šimon; KŘÍŽ, Roman. *STUDENTI PSALI REVOLUCI*. 1. Praha: Univerzum, 1990. 192 s. s. 51

o tom, že následný průvod byl plánovanými uzavírkami Státní bezpečností cíleně zaveden do Národní ulice, kde došlo k jeho následnému obklíčení. Skutečně věříte, že to mohlo být takto naplánované?“ odpovídá: „Vím, že se o tom často hovoří tak, že nás tam zavedli úmyslně, ale já si to nemyslím. Jsem přesvědčený, že ten směr toho davu přes Národní byl naprosto přirozený.“⁵⁸ Pro tuto Mejstříkovu tezi hovoří i to, že jednotky Pohotovostního pluku VB v době průvodu byly soustředěny na smíchovské straně nábřeží, kde se očekával pochod studentů přes most 1. máje a na přehrazení Národní třídy dobíhali až na poslední chvíli, jak to vyplývá jak ze záznamů vysílaček, tak i videozáznamů. Kdyby došlo k přehrazení policejními jednotkami o chvíli později, je možné, že by průvod nezastavily.⁵⁹ Zde byl dav uzavřen ze všech stran jednotkami VB. Není pravdou, že by byl natolik hermeticky uzavřen, že by nešlo svobodně odejít. Minimálně 50 minut byl dav vyzván z amplionu k rozchodu s tím, že je toto shromáždění nezákonné. Kdo chtěl, mohl odejít. Toto tvrzení podporuje i Martin Mejstřík v rozhovoru s Richardem Valouškem, kdy uvádí, že odešel z Národní třídy do Obecního domu, kde byla předem plánovaná tisková konference.⁶⁰ Stejnou výpověď podal i jeden z Martinů Šmídů, který vyšetřovatelů sdělil, že z Národní třídy normálně odešel přes Ostrovní ulici, nikdo jej neudeřil a nikým nebyl kontrolován.⁶¹ Další, kdo toto potvrzuje, je Roman Kříž, člen parlamentní komise pro vyšetřování událostí 17. listopadu, který vypráví, jak on a jeho přátelé odešli asi 15 minut před zákrokem bez problémů Mikulandskou ulicí.⁶² Jakou roli zde na Národní třídě sehrál údajně zabitý student Martin Šmíd, alias příslušník StB Ludvík Zifčák, se bohužel nepodařilo zjistit. Stejně tak, kdo dal nakonec rozkaz k zakročení proti stávkujícím studentům, když oficiální rozkaz zněl nezakročovat? Další podivná věc je moment, kdy byli studenti na Národní třídě přehrazeni jednotkami PP VB. V tom okamžiku totiž studenti začali předávat policistům kytky, jako další bylo, že utvořili jakousi pomyslnou hranici mezi nimi a policisty z hořících svící. Proč je ještě měli studenti u sebe, když byli před tím na Vyšehradě, kde se pokládali květiny a zapalovali svíce? Byl zde již určitý úmysl, nebo jen náhoda, ale v tom případě, proč tyto květiny a svíce měli zrovna ti v prvních řadách? Je to

⁵⁸ VALOUŠEK, Richard. Mejstřík: Komunisti i disent nás podcenili. Studenta.cz [online]. Poslední revize 2012. [cit. 2012-02-22] Dostupné z: <<http://www.studenta.cz/magazin/articleú10/mejstrik-komunisti-i-disent-nas-hodne-podcenili>>

⁵⁹ HUSÁK, Petr. *Česká cesta ke svobodě, Díl I.: Revoluce či co?* Praha: VOLVOX GLOBATOR 1999. 167 s. ISBN 80-7207-299-4. s. 88 - 89

⁶⁰ VALOUŠEK, Richard. Mejstřík: Komunisti i disent nás podcenili. Studenta.cz [online]. 04-10-2009. Poslední revize 2012. [cit. 2012-02-22] Dostupné z: <<http://www.studenta.cz/magazin/articleú10/mejstrik-komunisti-i-disent-nas-hodne-podcenili>>

⁶¹ HUSÁK, Petr. *Česká cesta ke svobodě, Díl I.: Revoluce či co?* Praha: VOLVOX GLOBATOR 1999. 167 s. ISBN 80-7207-299-4. s. 54 - 55

⁶² BENDA, Marek; BENDA, KLÍMA, Martin; DOBROVSKÝ, Pavel; PAJEROVÁ, Monika; PÁNEK, Šimon; KŘÍŽ, Roman. *STUDENTI PSALI REVOLUCI*. 1. Praha: Univerzum, 1990. 192 s. 59-302-90. s. 171

další z věcí, která by nasvědčovala předcházející připravenosti. Každopádně zpráva, tedy spíše fáma o smrti studenta a o tvrdém, neadekvátním zásahu policejních jednotek proti studentům měla za následek rozhybání dalších akcí, které přerostly ve vyhlášení stávkové pohotovosti studentů vysokých škol a v divadlech až v celorepublikovou revoltu. Zde se musí jednoznačně uznat zásluha a odvaha studentské mládeže jít do této demonstrace bez disentu.

4.2.4 Revoluce, nebo poklidné předání moci

Opět nám zde vyvstává otázka, zda se jednalo o spontánní akci studentů, během jejichž pochodu se přidávali další lidé, nebo o předem připravovanou akci. Pokud se skutečně jednalo o předem připravované a domluvené předávání moci, bylo to naplánováno nejlépe, jak jen mohlo. Zvolení 17. listopadu 1989, tedy mezinárodního dne studentstva a ještě k tomu 50. výročí uzavření vysokých škol nacisty, bylo tím nejlepším datem. Dalo se zde předpokládat, že v takto významný den přece nemůže dojít k zásahu proti těmto studentům.⁶³ Přesto, že zde již bylo vysloveno několik faktorů, které tuto verzi vyvracejí, podíváme se na to, co se dělo po 17. listopadu. „Mrtvý student popostrčil dějiny“⁶⁴, tento nadpis reportáže zveřejněný v tisku Právo celkem dobře zachycuje události, které následovaly, neboť právě rozšíření zprávy, zvláště odvysílané přes BBC a rádiové stanice Hlas Ameriky a Svobodnou Evropu o mrtvém studentovi Martinu Šmídovi a nepřiměřeném zákroku se podepsalo na dalším dění v Československu. Rovněž nepřiměřený zákrok je diskutabilní, neboť jak z videozáznamů vyplývá, nebylo ze strany policie, oproti jiným zákrokům, použito vodních děl, ani slzných granátů, ba ani nebyly povolány jednotky lidových milicí, které se běžně využívaly. Samostatnou kapitolou jsou zde bohužel zákroky tzv. červených baretů, přes které se konalo rozpouštění demonstrace, což vyplývá ze svědeckých výpovědí přímých účastníků. A právě tato někdy nepřiměřená, přibarvovaná až přehnaná svědectví se odrazila na tom, že hned druhý den tedy 18. listopadu se i přes to, že byl víkend, začali scházet studenti s herci a o celé věci diskutovali. Byla to taková euforie, že není divu, že dementaci zprávy o mrtvém studentovi nikdo nevěřil. Horké hlavy chtěly horké řešení. To byl možná důvod, proč už 19. listopadu vzniklo politické hnutí Občanské fórum (OF) a na Slovensku Verejnost' proti násiliu (VPN). Není divu, že při zrodu OF stál opět Václav Havel, což by opět hovořilo o předem plánované akci. Oproti tomu stojí to, že v počátku mělo OF volnou strukturu a nemělo ani

⁶³ HUSÁK, Petr. *Česká cesta ke svobodě, Díl I.: Revoluce či co?* Praha: VOLVOX GLOBATOR 1999. 167 s. ISBN 80-7207-299-4, s. 69

⁶⁴ ŠIŠKA, Miroslav. Mrtvý student popostrčil dějiny. *Právo* 13. 11. 2004 s. 18

předsedu. Její činnost vytvářelo Koordinační centrum OF, jehož představitel byl právě Václav Havel. Je podivné, proč v tomto období hrála KSČ tzv. mrtvého brouka. Buď věděli, co bude následovat, a tudíž taktizovali, nebo ze strachu vyčkávali, co se bude dít. Je pravdou to, že se již dříve chystaly určité změny na uvolnění politické situace, bohužel však nenašly takovou silnou oporu v tom, aby jejich prosazení bylo co nejrychlejší. Spoléhali snad na to, že to za ně udělá někdo jiný? Že by jiná vláda? Proč by však ještě na svém mimořádném zasedání ÚV KSČ z 24. a 26. listopadu 1989 diskutovali o těchto událostech a řešili, co bude dál?⁶⁵ Každopádně během těchto pár dní se dokázalo na různých veřejných vystoupeních zviditelnit tolik bojovníků za svobodu, až je nebylo možno spočítat. 26. listopadu došlo k prvnímu oficiálnímu jednání mezi představitelem OF Václavem Havlem a předsedou vlády Ladislavem Adamcem. Na přibývajících požadavky ze strany OF docházelo k jejich průběžnému plnění ze strany vlády. Tím nejrazantnějším bylo určitě vypuštění článku 4 a 6, zaručující vedoucí úlohu KSČ z ústavy 29. listopadu 1989. Dne 3. prosince pak prezident Gustáv Husák jmenoval novou vládu. Z 20 křesel, nepočítaje Ladislava Adamce, bylo 16 obsazeno komunisty, čímž jakoby se zase potvrzuje teorie o převratu ve straně a využití situace k jejímu naplnění. S tím samozřejmě nemohli souhlasit ani zástupci OF, ani občané.⁶⁶ Na základě stále se zvyšujícího tlaku na Ladislava Adamce, tento podal 7. prosince demisi, což bylo dosti překvapivé zvláště pro Václava Havla a Petra Pitharta. Když se jej ptali, proč to udělal, zda souhlasí s jejich návrhy, tento reagoval slovy: „Ne! Protože vláda není spolek dobrovolníků, ani diskusní klub! Vláda musí řídit národní hospodářství, vážení pánové! A to ať si vezme na zodpovědnost ten, kdo si troufá. Já si s takovou netroufám národní hospodářství řídit. A dovést ho ke krachu jako v Polsku nebo v Maďarsku. Adamec nebude!“⁶⁷ Na jeho místo nastoupil Marián Čalfa, který sestavil k 10. 12. novou vládu, tzv. vládu národního porozumění, ve které už bylo jen devět komunistů. Za zmínku stojí i to, že se do vlády dostali komunisté – odborníci, jako Valtr Komárek a Vladimír Dlouhý, kteří dříve stáli na straně probíhajících změn. Stejný den abdikoval na svoji funkci Gustáv Husák.⁶⁸ Pokud šlo o kandidaturu na volbu prezidenta, zvažovalo se nad více kandidáty, ale nakonec se rozhodovalo mezi Václavem Havlem a Alexandrem Dubčekem. 15. prosince 1989 se v jednom bytě sešla úzká skupinka tzv. krizového štábu OF ve složení Václav Havel, Jiří

⁶⁵ *Poslední hurá; Stenografický záznam z mimořádných zasedání ÚV KSČ 24. a 26. listopadu 1989.* Praha: Cesty, 1992. 231 s. ISBN 80-85363-41-0.

⁶⁶ HUSÁK, Petr. *Česká cesta ke svobodě, Díl I.: Revoluce či co?* Praha: VOLVOX GLOBATOR 1999. 167 s. ISBN 80-7207-299-4. s. 125 - 136

⁶⁷ ŠIŠKA, Miroslav. Epizoda sametové revoluce. *Právo* 17. 11. 1998 s. 10

⁶⁸ HUSÁK, Petr. *Česká cesta ke svobodě, Díl I.: Revoluce či co?* Praha: VOLVOX GLOBATOR 1999. 167 s. ISBN 80-7207-299-4. s. 136 - 140

Bartoška, Viliam Hanzel, Eda Kriseová, Jiří Křížan, Miroslav Kvašňák, Stanislav Milota, Petr Pithart a Alexandr Vondra, která projednávala, jak zajistit, aby byl prezidentem zvolen Václav Havel a jak vyřadit ze hry Alexandra Dubčeka. Kam se poděl onen Havlův známý slogan „Pravda a láska zvítězí nad lží a nenávistí!“? Výsledek tohoto jednání měl být utajen jak před Alexandrem Dubčkem, tak i před vlastními členy OF, kteří s ním měli být seznámeni až po jeho uskutečnění. Jedním z bodů byl, aby Alexandr Dubček nahradil některého odstoupivšího poslance pod záminkou, že Václav Havel nechce nic dělat bez Alexandra Dubčeka. Myšleno bylo tenkrát místo předsedy FS, o což se měl postarat Ján Čarnogurský. Na splnění celého plánu pak měl dohlížet Marián Čalfa, který si tím zajišťoval nadále svůj post a za další i přání Gustáva Husáka, aby se Alexandr Dubček nestal prezidentem. Jaké bylo asi překvapení, když po jedné ze schůzek mezi Václavem Havlem a Alexandrem Dubčkem bylo oznámeno, že po vzájemné dohodě bude Václav Havel kandidovat na prezidenta a Alexandr Dubček na předsedu Federálního shromáždění. Alexandr Dubček tak stáhl svoji kandidaturu na prezidenta, ovšem pod podmínkou, že ji bude moci uplatnit při následných volbách. Václav Havel pak na to při svém projevu slíbil, že hodlá být pouze prozatímním prezidentem, s hlavním úkolem dovést tuto republiku ke svobodným volbám, při nichž Alexandra Dubčeka podpoří. A tak byl 28. 12. 1989 zvolen Alexandr Dubček předsedou parlamentu a o den později 29. 12. 1989 byl Federálním shromážděním zvolen Václav Havel prezidentem. Kam se však poděl příslib Václava Havla, že u svobodných voleb v roce 1990 dostane šanci Alexandr Dubček, bohužel nevíme.⁶⁹

⁶⁹ BENČÍK, Antonín. Jak se volil sametový prezident. *Přísně tajné: Literatura faktu*. 2011, roč. 2011, č. 3, 121 - 139. ISSN 1212-7620 s. 121 - 131

5. Závěr

Na základě vypracované charakteristiky a vyhodnocení analýzy politického dění v Československé socialistické republice a okolních státech, v období od počátku 80. let do konce 90. let jsem došel k závěru, že je toto období obestřeno množstvím nevyjasněných, až záhadných jednání, z větší části způsobené nařízenou skartací některých důležitých archivních záznamů, a tak výsledek mého zkoumání nemůže být tak jednoznačný, jak bych si představoval.

Každopádně zde mohu podtrhnout největší zásluhu na rozhýbání světových dějin, ke kterým právě pád komunismu v ČSSR patří, mezinárodním politickým událostem. Nebýt tohoto mezinárodního kontextu událostí, věřím tomu, že ani u nás by k žádné změně nedošlo. Jako nejdůležitější událost zde mohu uvést vzájemné vztahy mezi Spojenými státy Americkými a Sovětským svazem. Přesto, že zlomová událost byla jistě v roce 1985 nástup Michaila Gorbačova do čela Sovětského svazu a jeho následné zavedení přestavby, má podstatný vliv i neustálý tlak ze strany USA na SSSR pro zrušení komunismu ve Východní Evropě. I přesto, že Michail Gorbačov zachoval vedoucí úlohu strany, svým uvolněním situace v SSSR ukázal všem ostatním postkomunistickým státům, že se dá vést i jiná politika, než byla dosud prosazována. To mělo určitě velký vliv na to, co se od poloviny roku 1989 událo v Polsku a Maďarsku a následně i v NDR, i když poněkud rozdílným způsobem. Polsko i Maďarsko šlo do této změny s určitým odhodláním obou protichůdných stran a vyjednání změny bylo učiněno u takzvaného kulatého stolu. U NDR bylo cítit určité vyčkávání, co se bude dít. Když však v říjnu 1989 M. Gorbačov při návštěvě Finska zavrhl Brežněvovu doktrínu, bylo zřejmé, že je ponechána svobodná vůle suverenity každého státu.

V Československu byla situace obdobná jako v NDR, rovněž i zde bylo cítit jakési vyčkávání, což lze jasně vidět dle sledu pádu komunismu v porovnání s okolními státy. A právě ony předcházející mezinárodní události měly vliv na to, že i v naší republice občané zjistili, že je možno dojít ke změně na demokracii a že již nedojde k žádnému zásahu do vnitrostátní situace, jako tomu bylo v roce 1968. To, že musí dojít ke změně bylo jasné téměř většině obyvatel, neboť špatná politická i hospodářská situace, která byla patrna v celé Východní Evropě, tuto změnu vyžadovala. Bohužel zde byla větší část staroaparátníků, kteří se této změně stále bránili.

Ve své práci jsem se pak zaměřil na tři možné varianty subjektů, na čí popud, případně kdo měl největší zásluhu na pádu komunismu v ČSSR.

Ačkoliv nechci upírat zásluhy, které si jistě za svoji dlouholetou činnost zasluhuje, Chartě 77, tak dle výsledků zjištění se jednalo z jejich strany spíše o pasivní boj, který spočíval převážně v sepisování upozornění na nedodržování lidských práv a svobod. Jistě to byl rovněž záslužný čin, který si vyžadoval spoustu odvahy, nicméně to nemohlo být to, co by způsobilo nějakou větší změnu politiky státu, což jí bylo vytýkáno i ze strany dalších vzniklých uskupení, které byly v tomto ohledu někdy daleko aktivnější, jako například Obroda. Ale ani ona sama nezasáhla takovým razantním způsobem, který by vedl k nějaké větší změně, natož k pádu komunismu. Každopádně se z těchto uskupení utvořilo záhadně rychlým způsobem, již dva dny po stávce 17. listopadu 1989, Občanské Fórum, které již velkou měrou do dalšího dění zasáhlo, a to zvláště okamžitě vyjádřenou solidaritou a podporou se studenty a následným vyjednáváním s představiteli vlády o předání moci.

Dalším objektem mého zkoumání byli studenti. Rovněž i zde byla zřejmá jejich odvaha a odhodlání něco změnit. Jejich aktivita, která se stupňovala zejména od počátku roku 1989 nasvědčovala, že už ani mládeži není lhostejný setrvávající stav naší politiky. To nejvíce projevíli právě při pořádání pietního aktu dne 17. listopadu 1989. Byl to ten nejlepší den, který mohl být zvolen. Jednak se jednalo o Mezinárodní den studentstva a jednak to bylo 50. výročí uzavření vysokých škol nacisty. Tento den si chtěli studenti užít po svém a proto odmítli účast disentu. I přesto, že toto shromáždění studentů bylo řádně povoleno, pokračovali i po oficiálním zakončení akce dále, aby tento svůj projev vůle vyjádřili. Jejich svobodný projev nesouhlasu byl zastaven až na Národní třídě, kde byli studenti nakonec násilně rozehnáni. Zde, nejen mě v samotném zkoumání, ale i stávkujícím studentům, kazí dobrý dojem takzvaný mrtvý student Martin Růžička alias příslušník StB Ludvík Zifčák. Každopádně vyhlášení o brutálním zákroku a ubití jednoho ze studentů rozhýbalo další dění. Studenti, které pak následovali herci a další, přešli do stávkové pohotovosti, ve které prakticky setrvali až do změny vlády. Tedy bezpochyby mohu sdělit, že právě jejich jednání se projevílo na změnách, které pak následovaly.

Třetí objekt mého zkoumání byla Komunistická strana Československa. Ač se to může zdát neuvěřitelné, neboť proč by se chtěla KSČ nějakým způsobem připravit o svoji moc? I mě se to zpočátku zdálo jako nesmysl, nicméně v průběhu mého zkoumání jsem zjistil, že na tom část pravdy bude. Jak jsem v předchozích částech uvedl, bylo i ve straně samotné cítit, že se

zde nacházejí dva protichůdné proudy. Jeden, tvořený staroaparátníky, kteří se za žádnou cenu nechtěli vzdát svých postů a opustit své zaběhlé praktiky, a druhý, který byl pokrokovější a nebránil by se změnám. Určité sklony ke změnám zde byly patrné, avšak většinou zůstávalo jen u slibů a plánování, a když už k jejich realizaci docházelo, tak jen velmi pomalu. Právě to byl pravděpodobně ten impuls, tedy nespokojenost s pomalou realizací plánů a hlavně neschopnost naslouchat názorům druhých, který nutil pokrokovější proud ke změně. Co se však odehrálo právě 17. listopadu? Kdo vydal ten nešťastný rozkaz k použití síly, když pokyn od Miroslava Štěpána a Miloše Jakeše ministru Františku Kinclovi zněl jasně, nezasahovat! Pokud se tedy jednalo o pokus převratu ve straně, mohl by to být jasný důkaz k diskreditaci stávajícího vedení. To by však nešlo dost dobře zrealizovat bez svého věrného druha StB, čemuž zase nasvědčuje i sehrané divadlo příslušníka Stb Ludvíka Zifčáka o mrtvém studentu Martinu Šmídovi. Oproti tomu zase stojí fakt, proč potom nikdo z komunistické strany po 17. listopadu veřejně nevystoupil a nechopil se možnosti zrealizovat plánovanou změnu vedení strany. Celý týden jen činitelé vlády a strany mlčeli a volně tak přihlíželi, jak se jejich pozice pomalu, ale jistě hroutí. Mysleli si snad že se problém vyřeší sám? Jak jsem zjistil, největší prohrou KSČ byla právě neschopnost vzájemné komunikace, která nefungovala ani uvnitř strany, natož navenek. A právě dobrá, vzájemná komunikace je základ všeho úspěchu. Umět rozhodovat je věc jedna a umět naslouchat odezvě a vzít si z ní ponaučení je věc druhá. Dle mého názoru, kdyby byla správná komunikace základem chování ve straně, pak bych si dovedl představit její další pokračování v řízení státu, samozřejmě bez její ústavní, hlavní úlohy státu a po tzv. kosmetických úpravách ve vedení vlády.

Pokud se mám tedy na základě svého zkoumání přiklonit k některé z variant, jeví se mi jako nejpravděpodobnější ta s pokusem o vnitrostranický puč, avšak nedotažená ke správnému konci. Případně, a tato varianta by se mi asi líbila ze všech nejvíce, ač je dle mého názoru nemožná, by se muselo jednat o kombinaci všech tří variant dohromady, pak by jejich činnost skutečně směřovala k onomu výsledku, který skutečně nastal. Každopádně zde nesmíme zapomenout na důležitý čtvrtý prvek, který byl ve všech částech tak propleten, že bez jeho vědomí by se asi žádná z výše uvedených skutečností nemohla udát, a to nechvalně známou státní bezpečnost. V tomto případě by se nemohla nikomu upřít zásluha a všichni by odešli z boje jako vítězové.

Každopádně bych své zhodnocení zakončil použitím otištěného úvodu k článku v deníku Právo, z listopadu 2003: „Událostem v Československu na sklonku roku 1989 dali západní

novináři přídomek sametová revoluce. Název se ujal, ale neodpovídal skutečnosti. Nešlo o revoluci – a nemohla být tudíž ani sametová. Nešlo ani o státní převrat, neboť režim tzv. reálného socialismu se prostě zhroutil. Na programu dne bylo předání moci - a to se díky jedinečnosti situace a posléze i vstřícnosti hlavních protagonistů podařilo provést způsobem, který si už přívlastek sametový zasloužil.⁷⁰

A jaké z toho všeho plyne ponaučení? Vráťím se o pár řádek výše, když opět uvedu, že základem pro správné řízení a chod státu je vzájemná komunikace, která tehdy chyběla. Umět nejen vydávat nařízení a pokyny, ale umět i naslouchat jejich odezvě, slyšet na ni a umět s ní dále pracovat. Myslím, že by to mělo být ponaučením pro všechny vlády, a to jak pro tu současnou, tak i ty další.

⁷⁰ ŠIŠKA, Miroslav. Jak se v roce 1989 předávala moc. *Právo* 15. 11. 2003

6. Seznam použité literatury:

Knižní zdroje

1. GARTON ASH, Timothy. *Rok zázraků: svědectví o revoluci roku 1989 ve Varšavě, Budapešti, Berlíně a Praze*. vyd. 2., rev. a dopl., v nakl. Paseka 1. Praha: Paseka, 2009, 134 s. Klub mladých čtenářů (Albatros). ISBN 978-807-4320-095.
2. BARTUŠKA, Václav. *Polojasno; Pátrání po vinících 17. listopadu 1989*. 2. Praha: Ex libris, 1990. 251 s. ISBN 80-900090-1-8.
3. BENDA, Marek; BENDA, KLÍMA, Martin; DOBROVSKÝ, Pavel; PAJEROVÁ, Monika; PÁNEK, Šimon; KŘÍŽ, Roman. *Studenti psali revoluci*. 1. vyd. Praha: Univerzum, 1990. 192 s.
4. BROD, Toman. *Proč jsme v listopadu vyšli do ulic*. 1 vyd. Brno: Doplněk, 1999, 159 s. ISBN 80-723-9051-1.
5. BUCHAR, Robert. *Revoluce 1989: utajené informace ze zákulisí*. 1. vyd. Praha: Brána, 2009, 222 s. ISBN 978-80-7243-424-4.
6. DOLEJŠÍ, Miroslav. *Prevrat 1989 alebo História sa opakuje?* 2. Bratislava: AGRES, 1991. 51 s.
7. EMMERT, František. *Sametová revoluce: kronika pádu komunismu 1989*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2009, 72 s. Muzeum v knize. ISBN 978-802-5123-010.
8. GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999, 594 s. ISBN 80-720-3124-4.
9. GILBERT, Felix a David Clay LARGE. *Konec evropské éry: dějiny Evropy 1890-1990*. 1. vyd. Překlad Michal Mocek. Praha: Mladá fronta, 2003, 654 s. ISBN 80-204-0887-8.
10. HUSÁK, Petr. *Česká cesta ke svobodě*. 1. vyd. Praha: Volvox Globator, 1999-. ISBN 80-720-7299-4.
11. KONTLER, László a Richard PRAŽÁK. *Dějiny Maďarska*. Překlad Miloslav Korbělík. Praha: Lidové noviny, 2001, 602 s. Dějiny států. ISBN 80-710-6405-X.
12. KROUPA, Vlastislav. *Historie SNB v dokumentech*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko 1984. 272 s.
13. KRTÍLOVÁ, Marianna. *Poslední hurá: stenografický záznam z mimořádných zasedání ÚV KSČ 24. a 26. listopadu 1989*. V Praze: Cesty, 1992, 231 s. ISBN 80-853-6341-0.
14. LORENC, Alojz. *Ministerstvo strachu?: neskartované vzpomínky generála Lorence*. Praha: Tatrapress, 1992. ISBN 80-852-6020-4.
15. MEYER, Michael. *The year that changed the world: the untold story behind the fall of the Berlin Wall*. 1st Scribner hardcover ed. New York: Scribner, 2009, 255 s. ISBN 14-391-0049-7.
16. MÜLLEROVÁ, Alena a Vladimír HANZEL. *Albertov 16:00: příběhy sametové revoluce*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, 285 s. ISBN 978-80-7422-002-9.

17. PACZKOWSKI, Andrzej. *Půl století dějin Polska 1939-1989*. 1. vyd. Překlad Petruška Šustrová. Praha: Academia, 2000, 381 s. ISBN 80-200-0737-7.
18. PACNER, Karel. *Osudové okamžiky Československa*. 2. dopl. vyd. Praha: Albatros, 2001, 619 s. Klub mladých čtenářů (Albatros). ISBN 80-000-0987-0.
19. ŘEZNÍK, Miloš. *Polsko*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002, 228 s. Stručná historie států, sv. 4. ISBN 80-727-7129-9.
20. SAXONBERG, Steven. *The fall: a comparative study of the end of communism in Czechoslovakia, East Germany, Hungary and Poland*. Amsterdam: Harwood Academic Publishers, c2001, 434 s. International studies in global change, vol. 11. ISBN 90-582-3097-X.
21. SEBESTYEN, Victor. *Revolution 1989: the fall of the Soviet empire*. 1st Vintage books ed. New York: Pantheon Books, 2010c2009, 451 s. ISBN 978-030-7387-929.
22. SEDLÁK, Jaromír. *Muž nad stolem, aneb, Byl jsem Štrougalovým poradcem*. 1. vyd. Praha: Pro společnost Rozhraní vydalo nakl. BVD, 2010, 183 s. ISBN 978-80-87090-43-5.
23. SPÁČIL, Dušan a Karel SÝS. *Viděno deseti: rozhodující události mocenského zvratu v roce 1989 očima klíčových osobností z obou stran politického spektra : Fojtík, Jakeš, Krejčí, Štěpán, Vacek - Kocáb, Kantor, Dienstbier, Bratinka, Komárek*. 1. vyd. Praha: Bondy, c2009, 199 s. ISBN 978-80-86844-54-1.
24. SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křížovatky jedné politické krize (od listopadu 1989 do června 1990)*. 2. vyd. Praha: Prostor, 2009, 507 s. Edice Obzor, sv. 76. ISBN 80-726-0219-5.
25. VLADISLAV, Jan a Vilém PREČAN. *Horký leden 1989 v Československu: mimořádná publikace k znovuoživení časopisu Reportér*. Prague: Novinář, 1990, 164 s. ISBN 80-707-7396-0.
26. VYKOUKAL, Jiří P, Bohuslav LITERA a Miroslav TEJCHMAN. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku, 1944-1989*. 1. vyd. Praha: Libri, 2000, 860 s. ISBN 80-85983-82-6.
27. WEBER, Hermann. *Dějiny NDR*. 1. vyd. Překlad Miloslav Korbělík. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, 439 s. Dějiny států (Nakladatelství Lidové noviny). ISBN 80-710-6558-7.

Elektronické zdroje

28. BAROCH, Pavel. *Revoluční deník StB: Štěpána v Kolbence vypískali*, Aktuálně.cz [online]. Poslední revize 2009. [cit. 2012-02-22] Dostupné z: <<http://aktualne.centrum.cz/domaci/listopad-1989/clanek.phtml?id=653810>>
29. *Čo je sviečkova manifestácia*, Sviečková manifestácia – 25. marec 1988 [online]. [cit. 2012-01-03]. Dostupné z: <<http://www.svieckovamanifestacia.sk>>
30. *Demokratická revoluce 1989, Ústav pro soudobé dějiny AVČR* [online]. Poslední revize 2011. [cit. 2011-12-22] Dostupné z: <<http://www.89.usd.cas.cz/cs/1989.html>>
31. *Demokratická revoluce 1989, Ústav pro soudobé dějiny AVČR* [online]. Poslední

- revize 2009. [cit. 2012-02-22] Dostupné z: <<http://www.89.usd.cas.cz/cs/dokumenty-a-texty-obcanske-spolecnosti-1987-1989/717-30.html>>
32. EISLER, Jerzy. *Wejda, nie wejda?* Polska Zbrojna [online]. Poslední revize 2010 [cit. 2011-12-14]. Dostupné z: <http://www.polskazbrojna.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=8077:wejd-nie-wejd&catid=116:historia&Itemid=145>
 33. ESNER, Jan. *Pozice síly – Reagan a Gorbačov*, Studená válka [online]. Poslední revize 2011 [cit. 2012-02-12]. Dostupné z: <http://studena.valka.cz/pozice_sily.htm>
 34. FORMÁNKOVÁ, Pavlína; RŮŽIČKA, Daniel. *Rok 1989 Palachův týden*, Totalita [online]. Poslední revize 2011 [cit. 2011-12-25] Dostupné z: <http://www.totalita.cz/1989/1989_0100.php>
 35. *Charta 77*, Totalita [online]. Poslední revize 2011 [cit.2012-01-03]. Dostupné z: <<http://www.totalita.cz/vysvetlivky/ch77.php>>
 36. *Chronologie*, Ústav pro studium totalitních režimů [online]. Poslední revize 2011 [cit. 2011-12-27]. Dostupné z: <<http://www.ustrcr.cz/cs/chronologie-1989>>
 37. Informace o bezpečnostní situaci na teritoriu S SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje v souvislosti se 70. výročím vzniku Československa za období od 02,00 hod. dne 28.10.1988 do 02,00 hod. dne 28.10.1989
Zdroj: Archiv bezpečnostních složek, (A 34/1 inv.j.1497) Dostupné také z WWW: <<http://www.abscr.cz/cs/vystava-k-vyroci-republiky>>
 38. Informace o průběhu bezpečnostního opatření dne 21. srpna 1988" (příloha k čj. KS-00110/01-88), Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu Policie ČR [online]. [cit. 2012-01-03]. Dostupné také z WWW: <<http://www.cibulka.net/stblist/d11.htm>>
 39. JUNGWIRTH, Tomáš. *Studentská vůdkyně Monika Pajerová: Revoluce nebyla žádná pohádka*, UKáčko.cz [online]. Poslední revize 2009. [cit. 2012-02-22] Dostupné z: <<http://www.ukacko.cz/studentska-vudkyne-monika-pajerova-revoluce-nebyla-zadna-pohadka>>
 40. KAMÍNEK, Jiří, *Michail Sergejevič Gorbačov*, Osobnosti.cz [online]. Poslední revize 2011 [cit. 2011-12-12]. Dostupné z: <<http://zivotopis.osobnosti.cz/michail-sergejevic-gorbacov.php>>
 41. KAPAVÍK, Radim. *Politická situace, Sametová revoluce '89*. [online]. Poslední revize 2011 [cit. 2012-03-22]. Dostupné z: <<http://www.revoluce89.wz.cz/hlavni.htm>>
 42. LACH, Jiří, *Maďarské kulaté stoly před patnácti lety*, Listy [online]. Poslední revize 2011. [cit. 2012-04-11] Dostupné z: <<http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=045&clanek=050409>>
 43. *Maďarská lidová republika*, Wikipedie: otevřená encyklopedie [online]. Poslední revize 2011 [cit. 2011-12-14]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Maďarská_lidová_republika>
 44. MACH Vladimír. *disent*, Totalita [online]. Poslední revize 2011 [cit.2012-01-03]. Dostupné z: <<http://www.totalita.cz/vysvetlivky/disent.php>>
 45. *NDR a perestrojka*, Pád východního Německa, Poslední revize 2011 [cit. 2011-12-16]. Dostupné z: <http://studena.valka.cz/pad_ndr1.htm>
 46. OBERFALCER, Eduard, *1988-1989-1990 (Polsko, Maďarsko, Československo, NDR)*, Soudobé dějiny [online]. Poslední revize 2011. [cit. 2012-04-11] Dostupné z:

- <<http://edvard.blogz.cz/category/skolni-prace/1988-1989-1990-polsko-madarsko-ceskoslovensko-ndr/>>
47. *Přestavba – pokus o změnu 1989*, Cesta ke svobodě [online]. Poslední revize 2012. [cit. 2012-04-19] Dostupné z: <<http://www.ustrcr.cz/cs/prestavba-pokus-o-zmenu>>
 48. *Ronald Reagan*, Wikipedie: otevřená encyklopedie [online]. Poslední revize 2011 [cit. 2011-12-12]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Ronald_Reagan>
 49. *Sametová revoluce*, Wikipedie: otevřená encyklopedie [online]. Poslední revize 2011 [cit. 2011-11-8]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Sametová_revoluce>
 50. VALOUŠEK, Richard. *Mejstřík: Komunisti i disent nás podcenili*, Studenta.cz. [online]. 04-10-2009. [cit. 2012-02-22] Dostupné z: <<http://www.studenta.cz/magazin/article10/mejstrik-komunisti-i-disent-nas-hodne-podcenili>>
 51. VLČEK, Tomáš. *Příběh studenta, jehož smrt odstartovala revoluci. Vlastně ani nezemřel. Ani studentem nebyl...*, Totalita [online]. Poslední revize 2011 [cit. 2011-12-25] Dostupné z: <http://www.totalita.cz/1989/1989_11_smid.php>
 52. Vyhodnocení NBO k 70. výročí vzniku ČSR. Zdroj: *Archiv bezpečnostních složek, (X.správa SNB, inv.j.502)* Dostupné také z WWW: <<http://www.abscr.cz/cs/vystava-k-vyroci-republiky>>
 53. Zakládající prohlášení Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných [online]. Poslední revize 2011 [cit. 2012-01-02] Dostupné z: <http://www.vons.cz/data/images/zakladajici_prohlaseni_vons.jpg>

Ostatní zdroje

54. *Něžná revoluce*. [DVD-ROM] Praha: Krátký film Praha, 1989. (Levné knihy a.s. v licenci v roce 2009)
55. BENČÍK, Antonín. Jak se volil sametový prezident. *Přísně tajné: Literatura faktu*. 2011, roč. 2011, č. 3, 121 - 139. ISSN 1212-7620.
56. JAŠEK, Peter. Mozaika dokumentov o aktivitách Štátnej bezpečnosti v období prestavby koncom 80. rokov 20. storočia. *Pamät' národa*, 2011, roč. VII, 2/2011, 55-68. ISSN 1336-6297.
57. *Přehled svazků a spisů vnitřního zpravodajství centrály Státní bezpečnosti v roce 1989*. 1. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2003, 431 s. ISBN 80-866-2104-9.
58. *Securitas imperii 5: Sborník k problematice bezpečnostních služeb*. 1. vyd. Praha: Tiskárny MV, p.o., 1999, 343 s. ISBN 80-858-2182-6.
59. *20. výročie Nežnej revolúcie: zborník z vedeckej konferencie Bratislava 11. - 12. november 2009*. 1. vyd. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2010, 256 s. ISBN 978-80-89335-29-9.
60. ŠIŠKA, Miroslav. Epizoda sametové revoluce. *Právo*. 17. 11. 1998. s. 10
61. ŠIŠKA, Miroslav. Jak se v roce 1989 předávala moc. *Právo*. 15. 11. 2003.
62. ŠIŠKA, Miroslav. Mrtvý student popostrčil dějiny. *Právo*. 13. 11. 2004. s. 18

Seznam použitých zkratk:

BBC – Rozhlasová společnost, British Broadcasting Company
ČKD – Českomoravská Kolben a Daněk
ČSSR – Československá socialistická republika
FS – Federální shromáždění
OF – Občanské fórum
KCKPZR - Ústřední výbor polské komunistické strany, Komitet Centralnego Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego
KGB – Výbor tajné bezpečnosti SSSR, Комитет государственной безопасности
KSČ – Komunistická strana Československa
MATFYZ – Matematicko-fyzikální fakulta Univerzity Karlovy v Praze
MBO – Mimořádné bezpečnostní opatření
MLR – Maďarská lidová republika
MSZMP – Maďarská komunistická strana
NATO – Severoatlantická aliance, North Atlantic Treaty Organisation
NDR – Německá demokratická republika
NSR – Německá spolková republika
OSN – Organizace spojených národů
OZU – Oddíl zvláštního určení Ministerstva vnitra
PLR – Polská lidová republika
PP VB – Pohotovostní pluk Veřejné bezpečnosti
SDI - Strategická obranná iniciativa
SE - Rádio Svobodná Evropa
SED – Socialistická strana Německa
SKPV PČR – Skupina kriminální policie a vyšetřování Policie České republiky
SNB – Sbor národní bezpečnosti
SSM – Socialistický svaz mládeže
SSSR – Svaz Sovětských socialistických republik
StB – Státní bezpečnost
STIS - Studentské tiskové a informační středisko
ŠPO – Školský pohotovostní oddíl
USA – Spojené státy Americké
ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa
ÚV KSSS – Ústřední výbor Komunistické strany Sovětského svazu
VB – Veřejná bezpečnost
VIA – Východoevropská informační agentura, společný orgán nezávislých novinářů ČSSR, MLR, PLR a SSSR, který vznikl 20.12.1988
VPN – Verejnost' proti násiliu

7. Přílohy

č. 1 Vyhodnocení nasazení příslušníků OZU k zajištění klidu a veřejného pořádku na území hl. m. Prahy dne 17. listopadu 1989

č. 2 Provolání vysokoškolských studentů k dělníkům a rolníkům

č. 3 Prohlášení občanského fóra ze dne 22. 11. 1989

Správa vojsk MV

14

č.j. OZU - 0066/89

V Praze dne 20. listopadu 1989

*Dne 2.5.1990 provedeny
fotografie ke c.j. RN. 209/90
ke voj. obvod. pořad. 400
bezpeč. 400.*

Přísně tajné

Výtisk číslo : 3

Počet listů : 3

Náměstek MV ČSSR
plk. Otto Sedlák

P r a h a

Věc: Vyhodnocení nasazení příslušníků OZU k zajištění klidu a veřejného pořádku na území hl. m. Prahy dne 17.11.1989

V souladu se zásadami nasazení příslušníků OZU do specifických bezpečnostních akcí ve prospěch S SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje schválenými ministrem vnitra ČSSR č.j. OZU-0055/86 bylo správou SNB hl. m. Prahy a SČK dne 17.11.1989 v 09.00 hod. vyžadováno nasazení příslušníků OZU do mimořádné bezpečnostní akce k zajištění klidu a veřejného pořádku na území hl. m. Prahy u příležitosti oslav Mezinárodního dne studentů.

Na základě zkušeností z nasazení příslušníků OZU k zajištění klidu a veřejného pořádku zejména v měsíci říjnu 1989 byl dán požadavek, aby příslušníci OZU byli do MHA nasazení beze zbraně ve svém výcvikovém stejnokroji (t.j. v oděvu a obuvi vz. 60, kabátu PS a baretu), vyzbrojení pouze kásem, tyčí gumovou a označení červenou páskou SNB. Po schválení náčelníkem SV MV byla vyčleněna 30 členná skupina příslušníků OZU pod velením mjr. JUDr. Petra Šestáka, zástupce náčelníka OZU. Skupině byl vydán úkol přesunout se do 13.00 hod. na S SNB hl. m. Prahy a SČK v Bartolomějské ulici, kde jí budou odpovědným důstojníkem této součásti

*Dne 13/11. 89 provedeny 2 dopisy
mimo N SV MV. 8. listopadu 1989
komisionálně - fr. 400 ke SV MV
(křídlo plk. folur. 70. Tab. 101).
2/11. 89*

Formular for document processing with fields: Vypracovatel: FOLKRE, Souhlasí: _____, Opak: _____, Vypravil: _____, Ulož: _____, Počet listů: 3, V s. g. dokl. číslo: A-1995

upřesněny úkoly a podána instruktáž.

O vynášení MBA ve smyslu R MV ČSSR č. 16/89 byl náčelník OZU informován náčelníkem štábu SV MV v 15.00 hod. a k zajištění úkolu MBA byl v souladu s čl. 51 odst. 1 a 2 NMV ČSSR č. 9/82 vydán rozkaz náčelníka OZU č. 75/89.

Ve 13.00 hod. byla na zasedací místnosti S SNB Praha vyčleněná skupina příslušníků OZU seznámena náčelníkem operačního oddělení S SNB Praha mjr. Knížkou s operativní situací a byly jí stanoveny úkoly. Dále byla doplněna o 10 příslušníků S StB Praha ustrojených v oděvu vz. 60.

Ve 14.00 hod. se příslušníci OZU i S StB Praha přesunuli na základnu ŠPO, kde byli rozděleni do 3 členných smíšených skupin (2 příslušníci OZU a 1 příslušník S StB) a začlenění do sestavy ŠPO. Jejich úkolem bylo tvořit druhou až třetí řadu v sestavu uzávěry ŠPO, typovat a v době zásahu oddělovat z davu iniciátory a vůdce nepovoleného shromáždění a předávat je eskortním skupinám.

V 15.00 hod. odjela sestava ŠPO do vyčkávacího prostoru v blízkosti Karlova náměstí. Již v tuto dobu některé kolem jdoucí skupiny mládeže na příslušníky SNB posměšně gestikulovaly. Současně byly snahy o fotografování a provádění videozáznamů příslušníků.

Asi v 19.30 hod. se štafa ŠPO přemístila na Národní třídu, kde na úrovni ulice K. Světlé provedla uzávěru. Účastníci nepovolené demonstrace byli od uzávěry vzdáleni asi 30 m směrem k Václavskému náměstí. Některé osoby seděly na zemi a zapalovaly svíčky. Z davu se ozývaly různé hanobící výkřiky na adresu stranických a vládních představitelů, ale i na příslušníky SNB. Byla např. skandována hesla:

- Přýč s Jakešem
- Chceme demokracii a svobodu
- My se vás nebojíme
- Jakešovo gestape
- Chceme jinou vládu
- Jakeše do koše
- Přýč s armádou

V davu byly vidět státní vlajky a transparenty požadující propuštění politických vězňů apod. Některé osoby nely v rukou tyče, které později odhazovaly. Po výzvách několik desítek lidí odešlo přes uzávěru směrem k Národnímu divadlu, kde se asi ve vzdálenosti 100 m za uzávěrou znovu sromáždili. Jejich rozptýlení provedla další jednotka SNB.

Zbývající osoby před uzávěrou zvýšily svou aktivitu, pískaly, vykřikovaly hesla a zpívaly hymnu. Po opakovaných výzvách a asi po posunutí uzávěry u Václavského náměstí směrem k Národnímu divadlu se snažil dav násilně prorazit uzávěru tvořenou příslušníky ŠPO v jejichž sestavě působili příslušníci OZU. Přitom došlo k potyčkám a z davu byly házeny předměty na příslušníky SNB. V tuto dobu smíšené skupiny příslušníků OZU a S StB Praha oddělovaly od účastníků demonstrace její aktivní nositele a předávaly je do eskortních autobusů. Přitom bylo nutné v některých případech použít v souladu se zákonem mírnějších prostředků. Postupně byl dav propuštěn, oslabován a vytlačován k Národnímu divadlu, kde byl rozptýlen.

Asi ve 21.30 hod. se sestava ŠPO přesunula do Šborevské ulice na Praha 5, kde vyčkávala další úkoly. Asi ve 22.30 hod. byli příslušníci OZU vysláni zpět na základnu v Dolních Břežanech.

Všichni nasazení příslušníci OZU SV MV plnili obětavě a příkladně náročné úkoly směřující k obnově klidu a veřejného pořádku. Nikdo z příslušníků OZU nebyl vážněji zraněn, poručík Trimaj utrpěl zmožděninu kotníku a několik dalších příslušníků drobné oděrky.

Spracoval: plk. Ing. *J. Šolmoš* Šolmoši

Náčelník správy vojak MV
J. Šabata
genajr. JUDr. Josef Šabata

Vyhotoveno 3 x
Výtisk číslo 1 - adresát
2 - SV MV
3 - spis

Povizena fotopie - předána při doručení knih OZU nálezem svaz

Zdroj: soukromá sbírka F. Šmákala

PROVOLÁNÍ VYSOKÝCHŠKOLSKÝCH STUDENTŮ K DĚLNÍKŮM A ROLNÍKŮM

My, studenti vysokých škol, protestujeme proti brutálnímu rozehnání pokojné manifestace, která se konala 17. listopadu 1969 v Praze u příležitosti mezinárodního dne students-tva a k uctění památky Jana Opletala zavražděného fašisty. Manifestace pražských studentů byla zcela pokojná. Přesto byli její účastníci obklíčeni pořádkovými silami a nekolektivně systematicky srovnáni se zemí. Ujalo se tedy nelegální a pokus obnovit veřejný pořádek, ale s nepřipravenými fyzickými potrestání s velmi těžkými následky. Tento postup je v pří-krém rozporu s posláním pořádkových sil, s platnými česko-slovenskými zákony i s přijatými mezinárodními konvencemi. Uvědomte si, prosíme, že to nebyl jenom zásah proti studentům, ale zároveň i proti vašim dětem, dětem z dělnic-kých a rolnických rodin.

Požadujeme neprodlené prošetření reprezántivních škol proti účastníkům manifestace, studentům, se dne 17. listopadu. Požadujeme proto především vytvoření příslušné parlamentní vyšetřovací komise ze účasti zástupců státních výborů vysokých škol, vyšetření a následná potrestání všech viní-ků bez ohledu na jejich nynější funkce a postavení.

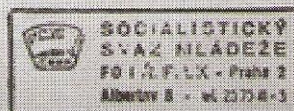
Protože nevidíme jiné cesty, jak vyjádřit svůj nescou-hlas a zděšení nad současnou vnitropolitickou situací, nes-tylo nám než vyjádřit vstupit s tímto základními pože-dávky do týdenní protestní stávky.

Vás, dělníky a rolníky, kteří vytváříte svou každodenní práci materiální hodnoty a umožňujete nám vzdělávat se a připravovat se na budoucí povolání, abyste se zamysleli nad vážnými morálními, ekonomickými, politickými a ekolo-gickými problémy naší společnosti. Pokud nedojde k radi-kální reformě našeho ekonomického i politického života, tyto problémy přerostou do hluboké krize, která se přímo dotkne životní úrovně a životních perspektiv všeho oby-vatelstva.

- Obracíme se proto na vás, abyste spolu s námi mysleli
- na dělníky a dělnice pracující v podmínkách urážející lidskou důstojnost (v textilkách, v konzervárnách, ve slévárnách, v dolech a jinde),
 - na mladé rodiny bez bytů,
 - na důchodce a všechny sociálně slabé občany,
 - na šípu korupce a stínové ekonomiky, které se dnes už nedokáže nikdo nebo téměř nikdo vyhnout,
 - na nezasloužená privilegia mocných,
 - na hanebný stav našeho školství, zdravotní péče a ži-votního prostředí,
 - na nedostatečnou možnost našeho cestování a styku se světem.

PODPORTE NAŠI STÁVKU. Nedopusíte, aby vašimi ústy mluvili ti, se kterými nescouhlasíte.

Studenti vysokých škol

Zásadně nesouhlasíme s způsobem, jakým některé oficiální sdělovací prostředky, především Čes. televize informují proti vůli naprosté většiny svých pracovníků o posledních masových vystoupeních občanů v Praze a dalších městech republiky. Z požadavků vyslovených Občanským fórem, nebyl splněn ani jeden, přesto, že jim vyslovuje podporu stále více československých občanů. Proto opakovaně požadujeme:

1. Aby neprodleně odstoupili ze svých funkcí ti členové předsednictva ÚV KSČ, kteří jsou bezprostředně spojeni s přípravou intervence pěti států Varšavské smlouvy z roku 1968 a kteří jsou odpovědní za mnohaletou devastaci všech oblastí společenského života u nás, jakož i ~~manipulativní~~ ti politici, kteří jsou bezprostředně odpovědní za stupňování politického napětí v posledním období a za sérii represivních zákroků proti pokojným shromážděním občanů, jež vyústily do tragického masakru účastníků shromáždění kvas k uctění památky Jana Opletala dne 17.11.1989 v Praze.
2. Aby byla neprodleně ustavena parlamentní komise, která konkrétně zjistí viníky masakru ze dne 17.11.1989 a dalších zásahů proti shromážděním občanů v posledním období. V této komisi musí být zástupci Občanského fóra.
3. Aby byli neprodleně propuštěni všichni vězňové svědomí včetně těch, kteří byli zajištěni v souvislosti s posledními manifestacemi.
4. Aby byla neprodleně respektována svoboda tisku a informací. Aby nebylo státní mocí bráněno šíření pravdivých a úplných informací, a zejména aby státní mocí nebyly vytvářeny informace zkrácené a nepravdivé, sloužící k manipulaci veřejného mínění, jak je tomu v současných dnech a hodinách.

Jedině splnění těchto požadavků může otevřít i našim národům cestu ke skutečné demokratickému společenskému uspořádání. Výstražná generální stávka v pondělí 27.11.1989 od 12,00 do 14,00 hod. bude výrazem podpory těchto požadavků.

V Praze dne 22.11. 1989

Občanské fórum